

Θεοδώρου Κ. Κοντοϋρα
καθηγητῆς ἐν τῇ Ε' Γουναλίᾳ

ΘΡΟΛΟΓΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚῆ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

« Εἰς πολλὰ ἔγω λέγειν ὄντι·
ἀλλ' οὐ δύνασθε βασιλεῖν ἐφ' ἑαυτοὺς »

Ἰησοῦς Χριστοῦ
(Ματθ. 23, 13)

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

« Ἄνθρωποι οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὡς οὕτως· ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν ὁμοιωθήσεται τῷ υἱοῦ τῆς ἀνθρώπου »

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ Οἶκος Ἰωάννου Θ. ΡΩΣΣΗ

ΟΔΟΣ ΠΙΑΣΣΟΝΟΣ 11 ΚΑΙ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ

(Παρά τὸ Ἀποστολικὸν κέντρον)

1925

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Κ. ΚΟΝΤΟΥΡΑ
Καθηγητοῦ ἐν τῷ Ε' Γυμνασίῳ

1925
ΚΩΝ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

«Ἐτι πολλά ἔχω λέγειν ὑμῖν,
ἀλλ' οὐ δύνασθε βασιτάζειν ἄρτι»

Ἰησοῦς Χριστός
(Ἰωάν. ις' 13).

Ἰδρὸν πρῶτης Ἐκπ. συμβ. 747
Ἰκμάται μετὰ βιβλίον. 13-8-1925
Ἰκμάται δρ. 8 - Ἰκμάται ἀναγκ. δαν. 0,60

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Θ. ΡΩΣΣΗ

ΟΔΟΣ ΦΙΛΟΘΕΑΣ & ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

(Παρὰ τὸ Μητροπολιτικὸν μέγαρον)

1925

ΑΡΙΘ. (Πρωτ. 18915.)
(Διεκπ.)

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23ῃ Μαΐου 1925.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς

τὸν κ. Θεόδωρον Κοντουράν,
συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων.

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ὑπουργικῆς πράξεως, τῇ 8ῃ τοῦ
ἰσταμένου μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 19ῃ τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθεί-
σης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 46 δευτέρῳ τεύχει τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυ-
βερνήσεως, ἐνεκρίθη τὸ πρὸς κρίσιν ὑποβληθὲν ὑμέτερον βι-
βλίον «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ» πρὸς χοῦσιν τῶν μα-
θητῶν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων.

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Ὑπουργοῦ

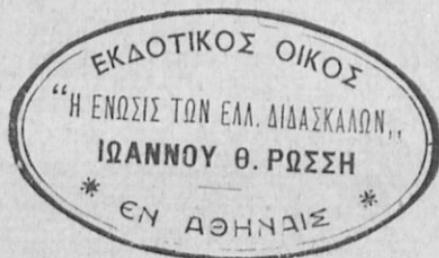
Ο ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΗΣ ΤΟΥ Γ' ΤΜΗΜΑΤΟΣ

Ι. ΓΡΥΠΑΡΗΣ.

Π. ΖΑΓΑΝΙΑΡΗΣ.

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει κάτωθεν τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Κ. Κοντουράς

ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ I. Περὶ θρησκείας καθόλου.

Ἀπὸ ὅλας τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας μανθάνομεν, ἡ πλέον ἀναγκαία εἶναι ἡ γνώσις τῆς θρησκείας, ἡ ὁποία συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν εὐτυχίαν μας. Διότι ἡ θρησκεία, καὶ μάλιστα ἡ ἀληθῆς θρησκεία, μᾶς διδάσκει ποῖος εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ποῖον εἶναι τὸ θέλημά του (1)· μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ βίασις τῆς ἀληθοῦς εὐτυχίας μας (2)· μᾶς παρηγορεῖ καὶ μᾶς δίδει θάρρος εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις τῆς ζωῆς μας (3)· καὶ τέλος μᾶς ὑπόσχεται τελείαν εὐτυχίαν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν (4).

Ὑπάρχουν πολλὰ θρησκεῖαι εἰς τὸν κόσμον. Διαφοροῦνται δὲ αὐταὶ εἰς μονοθεϊστικὰς καὶ εἰς πολυθεϊστικὰς. Μονοθεϊστικαὶ μὲν λέγονται αἱ θρησκεῖαι, τῶν ὁποίων οἱ ὁπαδοὶ πιστεύουν εἰς ἕνα Θεόν· τοιαῦται δὲ εἶναι ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἡ χριστιανικὴ καὶ ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία. Πολυθεϊστικαὶ δὲ καλοῦνται αἱ θρη-

(1) Ἰωάν. ιζ' 3. Α' Ἰωάν. δ' 16. Ρωμ. ιβ' 2. Ἐφεσ. ε' 17. Ψαλμ. λγ' 15. «Θεοῦ ἄγνοια θάνατός ἐστι ψυχῆς» Μεγ. Βασίλειος.

(2) Α' Τιμ. δ' 8. Καὶ οἱ σοφοὶ πρόγονοι ἡμῶν εἶπον· «Ἄπας ὁ τ' ἐπὶ γῆς καὶ ὁ ὑπὸ γῆν χρυσοῦς ἀρετῆς οὐκ ἀντάξιος» (Πλάτων). «Πλοῦτος ἄνευ ἀρετῆς οὐκ ἀσινὴς πάροικος· ἡ δ' ἀμφοτέρων κρᾶσις εὐδαιμονίας ἔχει ἄκρον» (Σαπφώ).

(3) Ἦσ. μθ' 15. Ψαλμ. κστ' 10. μθ' 15. Περὶ τὸ τοῦ Θεόγμιδος «Χρὴ τολμᾶν (=ὑπομένειν) χαλεποῖσιν ἐν ἀλγεσι κείμενον ἄνδρα πρὸς τε θεῶν αἰτεῖν ἔκλυσιν (=ἀπαλλαγὴν) ἀθανάτων».

(4) Α' Κορ. Β' 9.

σκεΐαι, τῶν ὁποίων οἱ ὄπαδοι λατρεύουν πολλοὺς ψευδεῖς θεοὺς· τοιαῦται εἶναι ὁ Βραχμανισμός, ὁ Βουδδισμός καὶ ὁ Φενιχισμός.

§ 2. Περὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας.

Ἡ μόνη ἀληθῆς θρησκεία εἶναι βεβαίως ἡ Χριστιανική, ἰδρυθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξαπλωθεῖσα δὲ εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, τῆς ὁποίας οἱ ὄπαδοι εἶναι οἱ μάλιστα πεπολιτισμένοι λαοὶ τοῦ κόσμου, εἶναι συνέχεια καὶ τελεία συμπλήρωσις τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας, καὶ αἱ δύο δὲ λέγονται θρησκείαι ἐξ ἀποκαλύψεως, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν, ἥτοι ἐφανέρωσεν αὐτάς, εἰς τὸν κόσμον.

Γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ὅτι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τῶν πρωτοπλάστων οἱ ἄνθρωποι, καταδικασμένοι νὰ ζοῦν μακρὰν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐπληθύνθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς γῆς, ἐλησμόνησαν τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ τὸ ἅγιον θέλημά του καὶ ἐπίστευον ὡς θεοὺς τὰ διάφορα φαινόμενα τῆς φύσεως (1). Ὁ ἀγαθὸς Θεός, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι, ὅσον ἀπεμακρύνοντο ἀπ' αὐτόν, τόσοι περισσότεροι οἱ ἄνθρωποι διεφθείροντο, (2) ἀπεφάσισεν ἐκ μεγάλης ἀγάπης πρὸς αὐτοὺς; νὰ φανερώσῃ ἑαυτὸν καὶ τὸ θέλημά του εἰς τὸν κόσμον.

Τοιουτοτρόπως ἐφανερώθη εἰς τοὺς πατριάρχας, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθεν ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός, εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ εἰς τοὺς προφήτας. Πληρέστατα ὅμως ἐφανερώθη ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ του, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε ἦλθεν ὁ ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν προηγγελμένος χρόνος. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους τὴν

(1) Ῥωμ. α' 23, 25. Περβλ. Α' Κορ. ιβ' 8.

(2) Ῥωμ. α' 26-30.

τελειοτάτην θρησκείαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του ὀνομάζεται *Χριστιανικὴ θρησκεία* ἢ *Χριστιανισμός*.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, καθὼς θὰ δεῖξωμεν κατωτέρω, εἶναι ἡ *μόνη ἀληθής*, διὰ τοῦτο ἔχομεν καθήκον νὰ γνωρίζωμεν αὐτήν, ἔαν θέλωμεν νὰ εἴμεθα ἀληθεῖς χριστιανοί, νὰ ζῶμεν εὐτυχεῖς εἰς τὸν παρόντα βίον καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν τελείαν εὐτυχίαν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον μᾶς διδάσκει τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὀνομάζεται *Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις*.

3. Διαίρεσις τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως.

Αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι δύο εἰδῶν· α') *δογματικαὶ* ἢ *δόγματα*· καὶ β') *ἠθικαὶ* ἢ *ἐντολαί*. Δογματικαὶ μὲν λέγονται αἱ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ὑποχρεούμεθα νὰ πιστεύωμεν, οἷον πιστεύω ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε εἷς. Ἠθικαὶ δὲ λέγονται αἱ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ὑποχρεοίμεθα νὰ ἐκτελῶμεν εἰς τὸν βίον μας· οἷον τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου.

Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις διαίρεται εἰς δύο μέρη· α') τὸ δογματικόν, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν δογμάτων· καὶ β') τὸ ἠθικόν, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐντολῶν.

§ 4. Πηγὰὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας.

Αἱ ἀλήθειαι τῆς χριστιανικῆς θρησκείας περιέχονται κατ' ἕκτασιν εἰς τὴν *ἁγίαν Γραφὴν* καὶ εἰς τὴν *ἱερὰν Παράδοσιν*, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦτο ὀνομάζονται πηγὰὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

§ 5. Περὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς.

Ἁγία Γραφή (ἢ *ἅγιοι Γραφαὶ* ἢ ἀπλῶς *Γραφαὶ*) λέγεται μία μεγάλη συλλογὴ βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν κατ' ἔμπνευσιν

τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ εὐσεβῶν ἀνδρῶν, δῆλα δὴ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων. Λέγοντες δὲ οἱ τὰ βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐγράφησαν κατ' ἔμπνευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐννοοῦμεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισε τὸν νοῦν τῶν εὐσεβῶν τούτων ἀνδρῶν, διὰ τὰ γράψουσαν τὰ βιβλία των χωρὶς σφάλματα. Διὰ τοῦτο ἡ ἁγία Γραφή λέγεται θεόπνευστος (1).

Ἡ μεγάλη αὕτη συλλογὴ διαιρεῖται εἰς δύο μικροτέρας συλλογὰς, ἓκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη καὶ ἀρχαιοτάτη συλλογὴ ὀνομάζεται *Παλαιὰ Διαθήκη* (ἢ Π. Δ.), ἡ δὲ δευτέρα καὶ νεώτερα καλεῖται *Καينὴ Διαθήκη* (ἢ Κ. Δ.). Καὶ ἡ μὲν Π. Δ. περιέχει, ὅσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ μέσου τῶν *Πατριαρχῶν*, τοῦ *Μωϋσέως* καὶ τῶν *Προφητῶν*, ἡ δὲ Κ. Δ. περιλαμβάνει, ὅσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του.

§ 6. Περὶ τῶν βιβλίων τῆς Π. Δ.

Τὰ βιβλία τῆς Π. Δ. εἶναι 49 καὶ διαιροῦνται α') εἰς *ιστορικά* β') εἰς *διδασκικά* καὶ γ') εἰς *προφητικά*. Τὰ μὲν ιστορικά βιβλία διηγοῦντι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ καὶ εἶνε 23· ἦτοι ἡ Πεντάτευχος, δῆλα δὴ τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωϋσέως ἢ *Γένεσις*, ἢ *Ἔξοδος*, τὸ *Λευϊτικόν*, οἱ *Ἀριθμοὶ* καὶ τὸ *Δευτερονόμιον*, τὸ βιβλίον τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τῶν *Κριτῶν*, τῆς *Ρούθ*, τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν *Βασιλειῶν*, τὰ δύο τῶν *Παραλειπομένων*, τὰ δύο βιβλία τοῦ Ἑσδρα, τὸ βιβλίον τοῦ Νεεμίου, τοῦ *Τωβίτ*, τῆς *Ἰουδίθ*, τῆς *Ἑσθήρ*, καὶ τὰ τρία βιβλία τῶν *Μακκαβαίων*.

Τὰ δὲ διδασκικά βιβλία τῆς Π. Δ. περιέχουσιν ὕμνους πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πολλὰς διδασκαλίας λίαν ὠφελίμους εἰς ἡμᾶς καὶ εἶναι ἑπτὰ τὰ ἐξῆς: Ἰώβ, *Ψαλμοὶ* τοῦ Δαυΐδ, *Παροιμίαι* τοῦ Σολομῶντος, *Ἐκκλησιαστής* τοῦ αὐτοῦ, *ἄσμα ἄσμάτων* τοῦ αὐτοῦ, *Σοφία Σολομῶντος* καὶ *Σοφία* τοῦ *Σειράχ*.

(1) Β'. Τιμ. γ' 16. Πρβλ. Β' Πέτρο. α' 21.

Τὰ δὲ προφητικά βιβλία τῆς Π. Δ. περιέχουν διαφόρους προφητείας τῶν προφητῶν περὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἐλεύσεως καὶ τοῦ βίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ εἶναι δέκα ἑννέα. Ἐκ τούτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι τοῦ Ἡσαίου, τοῦ Ἰερεμίου, τοῦ Ἰεζεκιήλ, τοῦ Δανιήλ, τοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ Ζαχαρίου κλπ.

Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Π. Δ. ἐγράφθησαν ἑβραϊστί, μειωγράφθησαν δὲ ἑλληνιστὶ κατὰ τὸν Γ' καὶ Β' αἰῶνα π. Χ. χάριν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐξελληνισθέντες ἀπόλεσαν τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν. Ἡ μετάφρασις αὕτη εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας καὶ λέγεται *μετάφρασις τῶν ἑβδομήκοντα* (ἢ Ο')· διότι ἐπιστείνεται ὅτι ἑβδομήκοντα δύο ἑλληνισταὶ Ἰουδαῖοι μετέφρασαν τὰ βιβλία ταῦτα κατὰ διαταγὴν τοῦ φιλομούσου βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ φιλαδέλφου.

§ 7. Περὶ τῶν βιβλίων τῆς Κ. Δ.

Τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. εἶναι 27 καὶ διαιροῦνται ἐπίσης α') εἰς ἱστορικά· β') εἰς διδακτικά· καὶ γ') εἰς ἕν προφητικόν. Τὰ μὲν ἱστορικά βιβλία τῆς Κ. Δ. εἶναι πέντε, ἦτοι τὸ *Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαίου*, τὸ κατὰ *Μάρκον*, τὸ κατὰ *Λουκᾶν*, τὸ κατὰ *Ἰωάννην* καὶ αἱ *Πράξεις τῶν ἀποστόλων*. Καὶ τὰ μὲν Εὐαγγέλια περιέχουν τὸν βίον, ἦτοι τὴν διδασκαλίαν, τὰ θαυμαστά ἔργα καὶ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ. Αἱ δὲ Πράξεις τῶν ἀποστόλων διηγοῦνται τὰς ἐνεργείας αὐτῶν πρὸς ἐξίπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἰς τὸν κόσμον.

Τὰ δὲ διδακτικά βιβλία τῆς Κ. Δ. περιέχουν διαφόρους διδασκαλίας καὶ συμβουλὰς τῶν ἀποστόλων πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐποχῆς τῶν καὶ ἔχουν ὅλα τὸν τύπον τῶν ἐπιστολῶν. Διακρίνονται δὲ εἰς τὰς δεκατέσσαρας ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ εἰς τὰς ἑπτὰ καθολικάς. Αἱ μὲν ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου ἐγράφθησαν ἢ εἰς ὄρισμένας ἐκκλησίας (=χριστιανικὰς κοινότητες)

τας) ἢ εἰς ὄρισμένα πρόσωπα καὶ εἶναι αἱ ἐξῆς: ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους (= πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῆς Ῥώμης), ἡ Α' καὶ Β' πρὸς Κορινθίους, ἡ πρὸς Γαλάτας, ἡ πρὸς Ἐφεσίους, ἡ πρὸς Φιλιππησίους, ἡ πρὸς Κολοσσαεῖς, ἡ Α' καὶ Β' πρὸς Θεσσαλονικεῖς, ἡ Α' καὶ Β' πρὸς Τιμόθεον, ἡ πρὸς Τίτον, ἡ πρὸς Φιλίμονα καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους.

Αἱ δὲ καθολικαὶ ἐπιστολαί, καθὼς καὶ τὸ ὄνομά των δηλοῖ ἐγράφησαν κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν, ἤτοι πρὸς ὅλας τὰς Χριστιανικὰς κοινότητας, καὶ εἶναι αἱ ἐξῆς: Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου, ἡ Α' καὶ Β' τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἡ Α', Β' καὶ Γ' τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου.

Ἡ Κ. Δ. ἔχει ἓν προφητικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ προφητεῖει τὸν μέλλοντα θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν.

Τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. ἐγράφησαν ἐλληνιστί, πλὴν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ματθαίου, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγράφη εἰς τὴν τότε ἐν χρήσει ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, βραδύτερον δὲ μετεφράσθη κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ ἑβραϊκὸν πρωτότυπον ἔχασε πλέον πᾶσαν ἀξίαν καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον ἀπωλέσθη.

§ 8 Περὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως.

Ἡ ἱερὰ Παράδοσις καλεῖται τὸ σύνολον τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν περιέχονται εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ., ἀλλὰ μετεδόθησαν προφορικῶς διὰ τῶν ἀποστόλων εἰς τοὺς διαδόχους των καὶ δι' αὐτῶν ἔφθασαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μέχρις ἡμῶν. Ἡ ἀξία τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως εἶναι *μεγίστη* διὰ δύο λόγους. Πρῶτον διότι, πρὶν γραφοῦν καὶ διαδοθῶν τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ., ἡ Ἐκκλησία ἔκυβερνᾶτο διὰ τῆς προφορικῆς διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων, δηλαδὴ διὰ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως. Ἐπειτα μόνον

δι' αὐτῆς καὶ πολλὰς διδασκαλίας τῆς ἀγίας Γραφῆς ὀρθῶς κατανοοῦμεν καὶ τὰς τελετὰς τῶν μυστηρίων κανονικῶς ἐπιτελοῦμεν.

Διὰ τοῦτο ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας συμφώνως πρὸς τὰς συστάσεις τοῦ ἀποστόλου Παύλου (1) μὲ μεγάλην εὐλάβειαν φυλάττει καὶ περιφρουρεῖ ἀκεραίαν καὶ ἀνόθευτον τὴν ἱερὰν Παράδοσιν.

Ἐκ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως ἔχομεν τὸν τρόπον τῆς τελέσεως τῶν διαφόρων μυστηρίων καὶ τελετῶν, τὰς διαφόρους λειτουργίας, τὸν στολισμὸν τῶν ναῶν μὲ εἰκόνας ἱερῶν προσώπων, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, τὴν ἰδιαιτέραν περιβολὴν τῶν κληρικῶν καὶ ἄλλα.

---

1. Α' Κορ. ια' 2: «Καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε».
 Β' Θεο. β' 15: «Στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις». Πρβλ. Β' Τιμ.
 β' 2. Ἰωάν. κα' 25. Β' Ἰωάν. 12.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

§ 9. Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Ἀνωτέρω εἶδομεν (§ 4) ὅτι αἱ ἀλήθειαι τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας περιέχονται καὶ ἔκτασιν εἰς τὴν ἁγίαν Γρακαὶ εἰς τὴν ἱεράν Παράδοσιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ πολλὰ εἶναι καὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦσαν πολὺ ἀκριβὰ, διότι ἦσαν χειρόγραφα, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ ἔχουν οὔτε πάλιν ὅλοι νὰ τὰ ἐννοοῦν.

Διὰ τοῦτο ἐκρίθη τότε ἀναγκαῖον νὰ συνταχθῇ μία περίληψις εὐληπτος καὶ εὐμνημόνευτος, ἣ ὁποία νὰ περιέχῃ συντόμως τὰς σπουδαιότερας δογματικὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ περίληψις αὕτη ὠνομάσθη *Σύμβολον τῆς πίστεως*, δηλαδὴ *σημεῖον*, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστὸν διακρίνοντο ἀπὸ τοὺς ἀπίστους.

Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς περιλήψεώς ταύτης ἔδωκαν μερικοὶ ἐκ τῶν τότε Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἰς πολλὰ θρησκευτικὰ ζητήματα *διέστρεφον τὴν διδασκαλίαν* τῆς ἁγ. Γραφῆς καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν *αἰρετικοί*. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Μακεδόσιος. Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Μακεδόσιος δὲν παρεδέχετο τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συνετάχθη μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον

ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἀ' οἰκουμενικῆς συνόδου τῷ 325 μ. Χρ.,
 συνεπληρώθη δὲ καὶ διεσκευάσθη ὑπὸ τῆς Β' ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει οἰκουμενικῆς συνόδου τῷ 381 μ. Χρ. Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ
 12 ἄρθρα, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ὁποίων μεταβαίνομεν.

§ 10. Ἀνάπτυξις τοῦ α' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

«Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν
 οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων».

Τὸ α' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως κάμνει λόγον περὶ
 τοῦ Θεοῦ καὶ μᾶς διδάσκει νὰ πιστεύωμεν α') ὅτι εἶναι εἷς καὶ
 ὄχι πολλοί, ὡς ἐπίστευον οἱ πολυθεῖστοι· β') ὅτι εἶναι πατὴρ
 κατὰ φύσιν μὲν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς
 οὐσίας, κατὰ χάριν δὲ ὄλων τῶν ἀνθρώπων, διότι ἔπλασεν αὐ-
 τοὺς, καὶ ἰδίως τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν (1)· καὶ
 γ') ὅτι εἶναι παντοκράτωρ, τουτέστιν ἐξουσιάζει τὰ πάντα, δη-
 λαδῆ τὸν κόσμον, εἴτε αὐτὸν ποῦ βλέπομεν (δηλαδῆ ὅσα εἶναι
 ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν) εἴτε αὐτὸν ποῦ δὲν
 βλέπομεν (τουτέστι τοὺς ἀγγέλους), διότι ὁ Θεὸς τὸν ἐδημιούρ-
 γησε, καθὼς γνωρίζομεν ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῆς Π. Δ. (2).

§ 11. Περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν εἶναι πνεῦμα (3). Ἐπειδὴ
 δὲ τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει ἕλην, δηλαδῆ σῶμα, ὁ Θεὸς εἶναι ἀόρα-
 τος, τουτέστι δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν ἴδωμεν (4). Ἐπομένως δὲν
 δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβῶς, ποῖος εἶναι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν

(1) Ἰωάν. α' 12, 13. Πρβλ. Ρωμ. η' 16, 17. Γαλ. δ' 5.

(2) Πρβλ. Πραξ. ιε' 24.

(3) Ἰωάν. δ' 24.

(4) Ἰωάν. α' 18. Πρβλ. Α' Τιμ στ' 16. Α' Ἰωάν. δ' 12.

ούσιαν (1). Ἄλλ' ὅμως δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν κάποια ἐννοια περὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὰς ιδιότητάς του, τὸς ὁποίας μανθάνομεν εἴτε ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, εἴτε ἐκ τῶν ἔργων του (2). Ἔργα δὲ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μόνον ὁ κόσμος, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου (3) καὶ ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (4).

Αἱ δὲ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ διαιροῦνται εἰς θετικὰς καὶ ἀρνητικὰς. Θετικαὶ μὲν λέγονται αἱ ιδιότητες, τὰς ὁποίας καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἔχομεν, ἢ ἁγία Γραφή ὅμως μᾶς βεβαιοῖ ὅτι ὁ Θεὸς τὰς ἔχει εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν. Οὕτω ἡμεῖς μὲν λέγομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε δυνατός, ἢ δὲ ἁγία Γραφή καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως καλεῖ τὸν Θεὸν παντοκράτορα, δηλαδὴ παντοδύναμον, διότι δύναται νὰ πράττῃ ἢ νὰ φέρῃ εἰς πέρας κατὰ πλεοναδύνατα (5). Ἐπίσης λέγομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι σοφός, ἢ δὲ ἁγία Γραφή ὀνομάζει τὸν Θεὸν μόνον σοφόν, (6) ἤτοι, πάνσοφον, διότι «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε», (7) καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κατὰ ταῦτα ὁ Θεὸς εἶνε ὁ μόνος ἀγαθός, ἤτοι πανάγαθος, διότι εἶνε πλήρης ἀγάπης πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, μακροθυμεῖ πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, συγχωρεῖ τοὺς μετανοοῦντας καὶ παρέχει εἰς πάντας ἀφθόνως τὰ ἀγαθὰ του (8). Εἶναι ὁ μόνος δίκαιος, διότι θὰ κρίνῃ ἀμερολήπτως ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (9). Εἶναι ὁ μόνος ἀληθινός, διότι ὁ λόγος του εἶνε ἀλήθεια (10). Εἶναι πατο-

(1) Α' Κορ. β' 11.

(2) Ρωμ. α' 20.

(3) Ἰωάν. ε' 17. Πρβλ. Ψαλμ. ργ' 1-35. Ματθ. στ' 26-30.

(4) Ἰωάν. δ' 34. Πρβλ. ιζ' 4.

(5) Λουκ. ιη' 27. Πρβλ. Ἰωβ μβ' 2.

(6) Ρωμ. ιστ' 27. Πρβλ. Α' Τιμ. α' 17. Ἰουδ. 25.

(7) Ψαλμ. ργ' 24. ρμστ' 5.

(8) Ματθ. ιθ' 17. Πρβλ. Ψαλμ. ρβ' 8. Πραξ. ιδ' 17.

(9) Ψαλμ. ι' 7. Πρβλ. Ρωμ. β' 7, 11.

(10) Ἰωάν. ιζ' 3, 17.

γνώστης, διότι γνωρίζει τὰ πάντα, καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων (1). Εἶνε πανταχοῦ παρὼν (2) κλπ.

* Ἀρνητικαὶ δὲ λέγονται αἱ ἰδιότητες, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκλείομεν ἀπὸ τὸν Θεὸν πᾶσαν ἀτέλειαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἡμεῖς· διότι ὁ Θεὸς εἶνε τέλειον ὄν. Οὕτω ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἐκτὸς τῆς ψυχῆς ἔχει καὶ σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶνε ἐξ ὕλης, λέγομεν ὅτι εἶναι θνητός, δηλὰ δὴ ἀποθνήσκει, καὶ φθαρτός, δηλὰ δὴ τὸ σῶμα του φθείρεται μετὰ θάνατον· ἡ ἀγία Γραφή ὅμως μᾶς βεβαιοῖ ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος, διότι εἶνε πνεῦμα (3). Ἐπίσης ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτάνει, λέγομεν ὅτι εἶνε ἁμαρτωλός, ἡ δὲ ἀγία Γραφή καλεῖ τὸν Θεὸν ἄγιον ἢ ἀγνόν, δηλὰ δὴ ἀναμάρτητον· διότι μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν (4). Ἡμεῖς ἔχομεν ἀρχὴν καὶ τέλος, ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος ἢ κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν αἰώνιος (5). Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ζωῆς του ἀλλοιοῦται, δηλαδὴ μεταβάλλεται, πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς, λέγομεν ὅτι εἶναι ἀλλοιωτός, ἢτοι μεταβλητός, ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἀγαλλοίωτος τοῦτ' ἔστιν ἀμετάβλητος ἢ κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν ὁ αὐτός, διότι εἶναι ἀπολύτως τέλειος (6). Ὡσαύτως λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀχώρητος, διότι δὲν περιορίζεται εἰς ὄρισμένον χωρὸν, ἀνευθεῆς, διότι δὲν ἔχει ἀνάγκην οὐδενὸς κλπ.

§ 12. Περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀγίαν Γραφήν καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ᾧ εἶναι εἷς κατ' οὐσίαν, δια-

(1) Α' Ἰωάν. γ' 20. Περβλ. Ἦσ. μστ' 10. Β' Παραλ. στ' 30.

(2) Ψαλμ. ρλθ' 7—10. Ἰωάν. δ' 21—23. Πραξ. ις' 26, 27. Ἱερμ. κγ' 24.

(3) Α' Τιμ. α' 17. στ' 16.

(4) Ψαλμ. ηη' 9. Περβλ. Ἰωάν. ις' 11. Α' Πέτρο. α' 15, 16. Α' Ἰωάν. γ' 3.

(5) Δευτ. λβ' 40. Ἰώβ λγ' 12. Ψαλμ. πθ' 2. Ρωμ. ιε' 15. Α' Τιμ. α' 17.

(6) Μαλ. γ' 6. Ψαλμ. ρα' 26—28. Ἰακ. α' 17.

κρίνεται εἰς τρία πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις, τὰ ὅποια εἶναι ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν λέγομεν τρισυπόστατον.

Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τρισυπόστατος, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τῆν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Κ. Δ. Ὅτε δηλαδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐβαπτίζετο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου καὶ ἐξήρχετο ἀπὸ τὰ ὕδατα τοῦ Ἰορδάνου, ὁ μὲν Πατήρ ἐμαρτύρει περὶ αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγων «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα», τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα κατέβη ὡς περιστρεφὰ καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτοῦ¹⁾.

Ἐπίσης ὅταν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς τ' αὐτοῦ διὰ νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ βαπτίζουν τοὺς προσερχομένους εἰς τὸν Χριστιανισμόν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (2).

Τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος πιστεύομεν ὅτι εἶναι ἴσα πρὸς ἄλληλα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ οὐσία αὐτῶν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή, δὲν ἀποτελοῦν τρεῖς θεοὺς, ἀλλ' ἓνα καὶ μόνον Θεόν. Ἄλλως ὁ Χριστιανισμὸς θὰ κατέπιπτεν εἰς τὴν πολυθεΐαν. Διακρίνονται δὲ μόνον κατὰ τὸς ἐξῆς προσωπικὰς ἰδιότητας, ἦτοι ὁ μὲν Πατήρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς.

Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ εἶναι περιτρισιμένος, δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἐννοήσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς περὶ τοῦ Θεοῦ (3). Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην φωτεινὸς ὁδηγός μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ πίστις, διὰ νὰ μὴ πλανώμεθα (4).

(1). Ματθ. γ' 16, 17.

(2). Αὐτόθ. κη' 19.

(3). Ῥωμ. ια' 33, 34. Πρβλ. Ἰώβ. ια' 7.

(4). Β' Κορ. κ' 7. Πρβλ. Α' Κορ. ιγ' 12, 13. «Πίστις ἡγεῖσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων» (Μέγας Βασίλειος.) «Praecedit fides; sequitur intellectus» Προηγείται ἡ πίστις, ἔπεται ἡ κατανόησις. (Αὐγουστίνος)

§ 13 Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καθόλου.

Καὶ ἡ ἅγια Γραφή καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως διδάσκουν ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον. Ὁ κόσμος διαιρεῖται εἰς *δρατὸν* ἢ *φυσικὸν* κόσμον καὶ εἰς *ἀόρατον* ἢ *πνευματικόν*. Ὁρατὸς μὲν ἢ φυσικὸς κόσμος εἶναι ὅσα βλέπομεν ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν. Ἀόρατος δὲ ἢ πνευματικὸς κόσμος ὅσα δὲν βλέπομεν μὲν, ἀλλ' ὁμῶς βεβαιούμεθα περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Οἱ ἄγγελοι ἀποτελοῦσι τὸν πνευματικὸν κόσμον.

Πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου δὲν ὑπῆρχε τίποτε. Διὰ τοῦτο ἡ ἅγια Γραφή λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενός (1). Ἐδημιουργήθη δὲ ὁ κόσμος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μὲ μόνον τὸν λόγον του (2) καὶ ἐν χρόνῳ (3).

Ἐδημιούργησε δὲ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ὄχι ἐξ ἀνάγκης τινός, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης μεγάλης, ἵνα καταστήσῃ καὶ ἄλλα ὄντα εὐτυχῆ. ✕

§ 14. Περὶ τοῦ ὁρατοῦ ἢ φυσικοῦ κόσμου.

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ὁρατὸν ἢ φυσικὸν κόσμον εἰς ἕξι ἡμέρας, τελευταῖον δὲ ἐδημιούργησε τοὺς πρώτους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται ὁ μὲν ἀνὴρ Ἀδάμ, ἡ δὲ γυνὴ Εὔα, ἐξ αὐτῶν δὲ κατάγεται ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Διὰ μὲν τὰ ἄλλα δημιουργήματα ὁ Θεὸς εἶπε μόνον λόγον καὶ ἔγιναν ἀμέσως, διὰ δὲ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους ἔκαμε μίαν ἰδιαιτέραν ἐνέργειαν. Διὰ μὲν τὸν Ἀδὰμ ἔλαβε χῶμα ἐκ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸ σῶμα του, ἔπειτα ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ψυχὴν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπλάσθη. Διὰ δὲ τὴν Εὔαν ἔλαβε μίαν ἀπὸ τὸς πλευρὰς τοῦ Ἀδάμ, ἐνῶ αὐτὸς ἐκοιμᾶτο, καὶ τὴν ἔπλασεν.

1) Γεν. α' 1. Περβλ. Β' Μακκαβ. ζ' 28. Ἰωάν. α' 3.

2) Γεν. α' 3. Περβλ. Ἰωάν. α' 3. Κολ. α' 16. Ἐβρ. α' 2. Β' Περτ.

γ' 5.

3) Ἰωάν. ιζ' 5. Περβλ. Ψαλμ. πθ' 2. Παρ. η' 23—25.

Ἡ ἰδιαιτέρα αὕτη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει πρῶτον μὲν τὴν *μεγάλην ἀγάπην*, τὴν ὅποιαν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς αἰσθάνεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἔπειτα ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ *τελειότερον* ἀπὸ ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, δηλαδὴ ἀπὸ *σῶμα* καὶ ἀπὸ *ψυχῆν*, ἡ ὅποια λέγεται καὶ *πνεῦμα*. Κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὁ ἄνθρωπος ἀνήκει εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν εἰς τὸν πνευματικόν.

Τὸ μὲν σῶμα, ἐπειδὴ ἐγενεν ἐξ ὕλης, *φθείρεται* καὶ τέλος *ἀποθνήσκει* ἡ δὲ ψυχὴ, ἐπειδὴ εἶναι *ἄυλος*, δι' αὐτὸ εἶναι *ἀθάνατος*. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν εἶναι *συγγενὴς* μὲ τὸν Θεόν (1).

Κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν *του κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν*. Τὸ μὲν κατ' εἰκόνα δηλοῖ ὅτι, ὅπως ὁ Θεός, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει πολλὰ *χαρίσματα* (2), *ἐκ τῶν* ὁποίων σπουδαιότατα εἶναι ὁ νοῦς καὶ ἡ *ἐλευθέρα θέλησις*. Καὶ διὰ μὲν τοῦ νοῦ *σκέπτεται* ἡ ψυχὴ καὶ *εὐρίσκει τὸ ἀγαθόν*, διὰ δὲ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως *δύναται νὰ τὸ ἐκλέγῃ* καὶ νὰ τὸ πράττῃ. Τὸ δὲ *καθ' ὁμοίωσιν* σημαίνει ὅτι, ἐὰν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου *κάμνη καλὴν χρῆσιν* τῆς ἐλευθέρας θελήσεως ἐκλέγουσα πάντοτε τὸ ἀγαθὸν καὶ περιφρονοῦσα τὸ κακόν, τότε ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ὁμοιάσῃ μὲ τὸν Θεόν. Καὶ τοῦτο εἶναι κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὁ ἀληθὴς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου (3).

§ 15. Περὶ τοῦ ὁράτου ἢ πνευματικοῦ κόσμου.

Ὁ *ἀόρατος* ἢ *πνευματικὸς* κόσμος περιλαμβάνει τοὺς ἀγγέλους, οἱ ὅποιοι ἐδημιουργήθησαν πρὸ τοῦ ὁρατοῦ ἢ φυσικοῦ

1. Πραξ. ιζ' 28, 29. Περβλ. Ἰωάν. ι' 34. Ἐξοδ. κβ' 28. Ψαλμ. πα'
6. «Ὁ ἄνθρωπος φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον» (Πλάτων).
2. Ἰδὲ ἐν πηραγρ. 11 περὶ θετικῶν τοῦ Θεοῦ ἰδιοτήτων.
3. Ματθ. ε' 48. Περβλ. Λευίτ. ια' 44. Ἐφεσ ε' 1. 2. Κολ. α' 28. Α' Περτ. α' 15, 16.

κόσμου (1). Οἱ ἄγγελοι εἶναι ὄντα τελειότερα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν καὶ κατοικοῦσιν εἰς τὸν οὐρανόν (2). Ἐπειδὴ δὲ εἶναι καθαρά πνεύματα, δὲν ἔχουσι σῶμα, ἐπομένως εἶναι ἀόρατοι καὶ ἀθάνατοι.

Ἐδημιουργήθησαν δὲ ὅλοι ἀγαθοί, ὅπως καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Πολλοὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀπὸ ὑπερηφάνειαν ἠμάρτησαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τιμωρηθέντες ὑπ' αὐτοῦ μετεβλήθησαν εἰς πονηροὺς ἀγγέλους (3).

Κατὰ ταῦτα οἱ ἄγγελοι διαιροῦνται εἰς ἀγίους ἢ ἀγαθοὺς ἀγγέλους καὶ εἰς πονηροὺς ἢ δαίμονας. Τῶν πονηρῶν ἀγγέλων ὁ ἄρχων λέγεται διάβολος, διότι διέβαλε τὸν Θεὸν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, καὶ σατανᾶς, ἦτοι ἐναντίος, διότι ἐναντιοῦται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (4).

Τὸ ἔργον τῶν ἀγίων ἀγγέλων εἶναι νὰ ὑμνοῦν καὶ δοξολογοῦν τὸν Θεόν (5), νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς τὸ θέλημά του (6) καὶ νὰ γνωστοποιοῦν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς ἀνθρώπους τὰς ἀποφάσεις του (7). Ἐπίσης ἡ ἅγια Γραφή μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἕκαστος χριστιανὸς ἔχει ἴδιον ἄγγελον, ὁ ὁποῖος προφυλάττει αὐτόν (8).

Τὸ δὲ ἔργον τῶν πονηρῶν ἀγγέλων εἶναι ὅπως διάφορον. Διότι οὗτοι ἐναντιοῦνται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος (9), καὶ προσπαθοῦν μὲ διάφορα μέσα ἀπατηλὰ νὰ παρασύρουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ κακόν (10). Καὶ τὸ κατορθώνουν δυστυχῶς, ὁσάκις οἱ ἀνθρώποι ἀπὸ ἀμέλειαν δὲν ἔχουν εἰς τὸν νοῦν των τοὺς λόγους τοῦ Κυ-

(1) Ἰωβ λη' 7.

(2) Μαρκ. ιγ' 32. Ψαλμ. η' 6. ρβ' 20. Β' Πέτρ. β' 11.

(3) Β' Πέτρ. β' 4. Ἰουδ. 6.

(4) Ἀποκ. ιβ' 9. κ' 2.

(5) Ἦσ. στ' 3. Λουκ. β' 13, 14, Ψαλμ. ρβ' 20. Δαν. ζ' 10.

(6) Ματθ. στ' 10. Ψαλμ. ρβ' 21.

(7) Δαν. θ' 20 κέ. Πραξ. α' 10, 11. ι' 3—6. Ἐβρ. α' 14. Ψαλμ. η' 11'

(8) Ματθ. ιη' 10.

(9) Ἰεζεκ. ιη' 23. Πρβλ. Α' Τιμ. β' 4.

(10) Ματθ. ιγ' 39. Β' Κορ. δ' 4. Β' Τιμ. β' 25, 26. Α' Πέτρ. ε' 8, 9. Ἀποκ. ιβ' 9.

ρίου ἡμῶν. «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν» (1).

§ 16. Δοκιμασίαι καὶ πτώσεις τῶν πρωτοπλάστων.

Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὰ χαρίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα εἶναι ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐλευθέρα θέλησις. Σκοπὸς δὲ τοῦ βίου των ἦτο νὰ ἀναπτύξουν αὐτὰ καὶ νὰ ὁμοιάσουν ὁπωσδήποτε μὲ τὸν Θεὸν ἐκτελοῦντες τὸ θέλημά του, ἦτοι πράττοντες τὸ ἀγαθόν (2).

Πρὸς τοῦτο ὁ Θεός, διὰ νὰ τοὺς συνειθίσῃ εἰς τὴν πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς κατ' ἀρχὰς μίαν πολὺ ἐλαφρὰν ἐντολήν, τοὺς παρηγγεῖλε δηλαδὴ νὰ τρώγουν μὲν ὅλον τῶν ἄλλων δένδρων τοὺς καρπούς, νὰ μὴ ἐγγίσουν ὅμως καθόλου τοὺς καρποὺς τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ (3). Ἐπειλήθη αὐτοὺς ὅτι, εὐθὺς ὡς φάγουν, θὰ ἀποθάνουν.

Δὲν ἦτο διόλου δύσκολον εἰς τοὺς πρωτοπλάστους νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ· διότι πλείστα ὅσα δένδρα ὑπῆρχον εἰς τὸν παράδεισον, τῶν ὁποίων τοὺς καρποὺς ἠδύναντο νὰ τρώγουν ἐν ἀφθονίᾳ. Ὡστε ἂν ἔτρωγον, ὄχι μόνον δὲν θὰ εὗρισκον καμμίαν δικαιολογίαν ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐδείκνυον διὰ τῆς παρικοῆς των μεγάλης ἀχαριστίαν εἰς αὐτόν.

Δυστυχῶς οἱ πρωτόπλαστοι παρασυρθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ,

(1) Ματθ. κατ' 41. Πρβλ. Α' Πετρ. ε' 8, 9.

(2) Ἐφεσ. β' 10.

(3) Ὡνομάσθη οὕτω, διότι διὰ τῆς βρώσεως τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ ἔμαθον οἱ πρωτόπλαστοι νὰ διακρίνουν τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον πρότερον ἀπελάμβανον, ἀπὸ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον πρότερον δὲν ἐγνώριζον.

ἀλλ' ἔφαγον ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ. Ἡ πράξις δὲ αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πτώσιν των.

§ 17. Ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων.

Τέσσαρα μεγάλα δυστοχήματα προέκυψαν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους καὶ δι' αὐτῶν μετεδόθησαν εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα ἕνεκα τῆς παρακοῆς των (1).

1) Ἡ σχέσις αὐτῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ διεκόπη, ἐτομένως ἢ θεία χάρις, ἢ ὁποῖα τοὺς ἐβοήθει εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, τοὺς ἐγκατέλειψε καὶ τοιουτοτρόπως οἱ πρωτόπλαστοι μετεβλήθησαν ἀπὸ τέκνα ἀγάπης τοῦ Θεοῦ εἰς «τέκνα ὀργῆς» (2).

2) Ὁ νοῦς των ἐσκοτίσθη ὑπὸ τῶν παθῶν καὶ σκέπτεται πῶς νὰ πράττῃ τὸ κακόν, ἐνῶ γνωρίζει τὸ ἀγαθόν (3).

3) Ἡ ἐλευθέρα θέλησις των ἐξησθένησε καὶ κλίνει μᾶλλον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν (4), ἤτοι τὴν πειράσασιν τῶν ἐγγολῶν τοῦ Θεοῦ.

4) Τὸ σῶμά των, τὸ ὁποῖον ἐτρέφεται ἀπὸ τὸ δένδρον τῆς ζωῆς ἐν τῷ παραδείσῳ, ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν οἱ πρωτόπλαστοι ἐξ αὐτοῦ, ἀπέβαλε πλέον τὴν ἀθανασίαν καὶ ἐκυριεύθη ἀπὸ

(1) Ρωμ. γ' 23. ε' 12, 15, 17, 19.

(2) Ἐφεσ. β' 3. Πρβλ. Ρωμ. ε' 9. θ' 19.

(3) Γεν. στ' 5. Ρωμ. α' 28-32. Ψαλμ. ιγ' 1-3. Τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν ἀναγνωρίζουσι καὶ οἱ ἔξω φιλόσοφοι. Οὕτως ὁ Εὐριπίδης ἀναφωνεῖ! «Τὰ χρηστά ἐπιστάμεθα καὶ γινώσκομεν, οὐκ ἐκπονοῦμεν δέ» (Ἰππόλ. 379-380). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Καὶ μανθάνωμεν οἷα δρᾶν μέλλω κακὰ, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων» (Μηδ. 1178-1179). Καὶ ὁ Ὀβίδιος. «Video meliora proboque; deteriora sequor» (Μεταμ VII, 20). Ἐνῶ βλέπω τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀποδέχομαι, ἀκολουθῶ ὁμοίως τὸ κακόν.

(4) Ρωμ. ζ' 14-21. Καὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην καταδεικνύει τὸ παράδειγμα μικροῦ παιδίου, τὸ ὁποῖον ἀσυνειδήτως διαπράττει δύο κακὰς πράξεις, ἤτοι ἀφαιρεῖ κρυφίως π. χ. ἐν μῆλον καὶ τὸ τρώγει, ἐρωτώμενον δ' ἀκολούθως παρὰ τῆς μητρὸς του, δὲν ὁμολογεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ λέγει ὅτι ἄλλος τὸ ἔφαγε.

ταλαιπωρίας, ἀσθενείας καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν θάνατον (1).

Τὰ λυπηρὰ ταῦτα ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων λέγονται *προπατορικὸν ἁμαρτήμα*, τὸ ὁποῖον φέρομεν ὅλοι, εὐθύς ὡς ἔλθωμεν εἰς τὸν κόσμον. Μόνος ἄνευ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διότι ἔλαβε σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου (2).

§ 18. Περὶ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ καθόλου.

Ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, δὲν ἄφησεν αὐτὸν εἰς τὴν τύχην του, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ φροντίζει περὶ αὐτοῦ (3). Ἡ φροντίς αὕτη λέγεται *θεία Πρόνοια* καὶ περιστρέφεται περὶ τὴν *συντήρησιν* καὶ *κυβέρνησιν* τοῦ κόσμου.

Ὅταν λέγωμεν ὅτι ὁ Θεὸς *συντηρεῖ* τὸν κόσμον, ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς διατηρεῖ τὴν ζωὴν τοῦ κόσμου παρέχων εἰς αὐτὸν τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀνάπτυξίν του. Ὅταν δὲ λέγωμεν ὅτι ὁ Θεὸς *κυβερνᾷ* τὸν κόσμον, καταλαμβάνομεν ὅτι *διευθύνει* τὸν κόσμον, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐδημιουργήθη.

Τῶ ὄντι, καθὼς ἡ ἁγία Γραφή μᾶς τὸ λέγει (4) καὶ ἡ νοῦς μας εὐκόλως τὸ ἐννοεῖ, κανὲν ἐκ τῶν κτισμάτων τοῦ κόσμου, ὅσον μικρὸν καὶ εὐτελὲς καὶ ἂν εἶναι, δὲν διαφεύγει τὴν στοργικὴν φροντίδα τοῦ παναγάθου Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ ὅλων φροντίζει πατρικῶς. Τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ οὔτε σπεῖρουν, οὔτε θερίζουν, οὐδὲ ἀποθηκεύουν τὴν τροφήν των. Καὶ ὅμως ὁ πανάγαθος Θεὸς τὰ τρέφει ἀφθόνως. Ἐπίσης τὰ ἄνθη τοῦ ἀγροῦ ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι εἶναι εὐτελέστατα χόρτα· διότι σήμερον εἶναι καὶ αὔριον ξηραίνονται καὶ ῥίπτονται εἰς τὸν φούρ-

(1) Γεν. γ' 22—24. Ἰωβ. ιδ' 1, 2. Ρωμ. ε' 12. Α'. Κορ. ιε' 21—22.

(2) Λουκ. α' 35. Πρβλ. Ματθ. α' 20.

(3) Ἰωάν. ε' 17. Ψαλμ. ργ' 27—30. Πραξ. ιδ' 17.

(4) Ματθ. στ' 26—30. ι' 29—31.

νον. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ὄχι μόνον φροντίζει περὶ τῆς ζωῆς των, ἀλλὰ καὶ τὰ ^ἰστολλίζει τόσον ὥραϊα, ὥστε μᾶς κινοῦν τὸν θαυμασμόν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Θεὸς φροντίζει τόσον καὶ διὰ τὰ ἐλάχιστα δημιουργήματά του, πολὺ περισσότερον βεβαίως φροντίζει διὰ τὰ μέγιστα καὶ τελειότατα, ὅπως εἶναι ὁ ἄνθρωπος.

§ 19. Ἡ ἰδιαιτέρα πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ τελειότατον ἀπὸ ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ κόσμου, ὁ πανάγαθος Θεὸς ἔδειξεν ὅλως ἰδιαιτέραν πρόνοιαν. Εἶδομεν ὅτι ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπον ὅλως ἰδιαιτέρον· ὅτι ἐπροικίσθη μὲ πολλὰ θεῖα χαρίσματα καὶ ἔζη τόσον πολὺ εὐτυχῆς ἐντὸς τοῦ παραδείσου συναναστρεφόμενος μὲ τὸν Θεόν.

Ἄλλὰ καὶ ἀφοῦ παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκίνησε τόσον πολὺ τὴν ὀργὴν του, πάλιν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν ἀφήσῃ αἰωνίως εἰς τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν περιήλθεν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν μὲ φιλοστοργίαν πατὴρὸς νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς φοβερὰς συνεπειὰς τῆς παρακοῆς του διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰς τὸν κόσμον τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ του.

Τὴν μεγάλην ἀπόφασίν του ἔκαμεν ὅπως ὅποτε γνωστὴν εἰς αὐτοὺς τοὺς πρωτοπλάστους (1), τὴν ἐφάνερωσεν εἰς τοὺς πατριάρχας Ἀβραάμ (2), Ἰσαάκ (3) καὶ Ἰακώβ (4), ὁ δὲ πατριάρχης Ἰακώβ φωτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ προανήγγειλεν ὄχι μόνον τὴν ἐποχὴν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ προέλθῃ (5).

Ἀπέστειλε τὸν Μωϋσῆν, ἐλευθερωτὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν, νο

(1) Γεν. γ' 15.

(2) Αὐτόθ. ιβ' 2, 3. κβ' 18. Πρβλ. Γαλ. γ' 16.

(3) Γεν. κστ' 4.

(4) Αὐτόθ. κη' 14.

(5) Γεν. μθ' 10.

μοθέτην και προφήτην, ἵνα προετοιμάσῃ τὸν ἐκλεκτὸν λαὸν τοῦ εἰς ὑποδοχὴν τοῦ θεοῦ Λυτρωτοῦ (1). Ἀπέστειλε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοὺς προφήτας, οἵτινες φωτισθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προανήγγειλαν ὄχι μόνον τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ σπουδαιότατα συμβάντα τῆς ζωῆς του. Καὶ τέλος ὀλίγον πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος ἀπέστειλε τὸν τελευταῖον μέγαν προφήτην, τὸν Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον καὶ Βαπτιστήν, ἵνα προετοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖον καὶ ἐβάπτισε (2).

Ἐκτὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὁ Θεὸς ἐπεξέτεινε τὴν πρόνοιάν του καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς μεγάλους προγόνους μας, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὰ σκῆπτρα τοῦ πολιτισμοῦ. Πολλοὶ Ἕλληνες σοφοί, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι, φωτισθέντες διὰ τινῶν ἀκτίων τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ κατώρθωσαν μεταξὺ τῶν πολυθεϊστικῶν νὰ ὑψωθοῦν εἰς καθαρωτέρας θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἰδέας. Τοιοῦτοτρόπως κατενόησαν τὸ ψεῦδος τῆς πολυθεΐας, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολέμησαν.

Ἔργα τῆς θείας Προνοίας ἦσαν ἡ διασπορὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς πλείστας εἰδωλολατρικὰς χώρας, ἡ διάδοσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ τέλος ἡ μετάφρασις τῶν ἐβδωμήκωντα. Διὰ τῶν μέσων τούτων ἡ περὶ ἐνδὲ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἰδέα καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν προφητῶν προαγγελθεῖσα σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διεδόθησαν εἰς τὸν κόσμον (3).

(1) Δευτ. ι' 15-19. Περβλ. Πραξ. γ' 22. ζ' 37.

(2) Λουκ. α' 76. γ' 16-17. Ματθ. 13-17. Μαρκ. α' 9.

(3) Πραξ. η' 26-39. Ἰωάν. ιβ' 20. Ὅτι ἡ περὶ Μεσσίου καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἰδέα ἦτο διαδεδομένη πολλὰχού τοῦ ἀρχαίου κόσμου, μαρτυροῦσι περὶ τούτου ὁ Τάκιτος (Annal. v, 13) καὶ ὁ Σουητώνιος (Vita Vespasiani 1V).

Καὶ ἡ ἀγία Γραφή μᾶλλον πληροφορεῖ (1) καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Π. Δ. εἶδομεν τὴν *δύναμιον ἰδιαιτέραν Πρόνοιαν* τοῦ Θεοῦ διὰ τοὺς εὐσεβεῖς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἔσωσεν ἀπὸ διαφόρους κινδύνους, ὅπως τὸν Νῶε, τὸν Λώτ, τοὺς τρεῖς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ, τὸν Δανιήλ. Ἐπίσης ἐθαυμάσαμεν εἰς τὴν συγκινητικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήφ τὴν σοφωτάτην Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τὴν *κακὴν πράξιν* τῶν ἀδελφῶν του μετέβαλεν εἰς *καλόν* (2).

§ 20. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Εἰς τὸ α' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως εἶδομεν ὅτι γίνεται λόγος περὶ τοῦ πρώτου προσώπου τῆς ἀγίας Τριάδος, ἦτοι περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς. Ἀπὸ δὲ τοῦ β' μέχρι τοῦ ζ' ἄρθρου τὸ Σύμβολον πραγματεύεται περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἀγίας Τριάδος, τοιούτου περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἔργου του.

Ἄρθρον β' «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

Ἄρθρον γ' «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἀγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα».

Ἄρθρον δ' «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

Ἄρθρον ε' «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς».

(1) Ψαλμ. λγ' 16, 18. ἡ' 14-16. ρβ' 17-18. ρμδ' 20. Β' Πέτρο. β' 9.

(2) Γενέσ. ν' 20. Περβλ. με' 5 κέ.

Ἄρθρον στ' «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

Ἄρθρον ζ' «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον, μετὰ δόξης, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

§ 21. Ἀνάπτυξις τοῦ β' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου. Περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀφοῦ κατήλθεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν καὶ ἔλαβε σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ λάβῃ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον. Ὀνομάσθη λοιπὸν Ἰησοῦς Χριστός. Τὸ μὲν ὄνομα Ἰησοῦς, σημαίνει σωτὴρ καὶ δηλοῖ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ, ἦτοι τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ τῶν φοβερῶν ἀποτελεσμάτων τῆς παρακοῆς τῶν πρωτοπλάστων. Ἐδόθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ (1). Τὸ δὲ ἐπώνυμον Χριστός, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν Μεσσίας (2), σημαίνει τὸν κεχρισμένον (ἐκ τοῦ χρίω=ἀλείφω), τὸν τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτόν (3)· διότι ὁ Θεὸς τὸν ἔχρισε διὰ Πνεύματος ἁγίου καὶ δυνάμεως (4). Ἐπομένως σημαίνει τὸν βασιλέα (5)· διότι ἔμελλε νὰ ἰδρῦσῃ αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (6).

Κατὰ τὸ β' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι κύριος, διότι «ἐδόθη αὐτῷ πᾶσα ἐξουσία ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (7)· εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ μονογενῆς, διότι εἶναι ὁ μόνος κατὰ φύσιν υἱὸς αὐτοῦ· ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων

(1) Λουκ. α' 31. Περὶ β' 21. Ματθ. α' 20, 21. Λουκ. β' 11, 30.

(2) Ἰωάν. α' 42. δ' 25.

(3) Λουκ. γ' 35.

(4) Πραξ. ι' 38. Περὶ δ' 27. Ἦσ. ξα' 1, 2. Λουκ. δ' 18, 19.

(5) Μαρκ. ια' 32. Περὶ Ματθ. κζ' 42. Λουκ. ιθ' 38.

(6) Δαν. β' 44 ζ' 14. Περὶ Λουκ. α' 33.

(7) Μιτ. κη' 18. Περὶ ια' 27. Δι. ν. ζ' 14. Ἐρετ. α' 22. Περὶ ιθ' 36. Φιλ. β' 11.

τῶν αἰώνων, ἐπομένως δὲν ἐγεννήθη ἐν χρόνῳ, ὅπως ἐδίδασκεν ὁ Ἄρειος· εἶναι φῶς ἐκ φωτός, τουτέστι καθῶς τὸ ἡλιακὸν φῶς δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῆ ἄνευ τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἀναφαίνεται συγχρόνως μὲ αὐτόν, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καίτοι ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὅμως εἶναι σύγχρονος μὲ αὐτόν, εἶναι αἰώνιος, ὡς ὁ Πατήρ.

Ἐπίσης ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἀληθινός, ὅπως ὁ Πατήρ (1). ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη, ἐπομένως εἶναι προαιώνιον γέννημα τοῦ Πατρὸς καὶ ὄχι κτίσμα, ὅπως ἀτόπως ἐδίδασκεν ὁ Ἄρειος· εἶναι ὁμοούσιος τῷ Πατρί, τουτέστιν εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα· καὶ δι' αὐτοῦ, δηλαδὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος λέγεται καὶ Λόγος (2), τὰ πάντα ἐγένετο, ἦτοι ὁ ὄρατός καὶ ὁ ἀόρατος κόσμος (3).

Διὰ τοῦ β' ἄρθρου ὀρθότατα κατεδίκασεν ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικὴ σύνοδος τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου, ὡς ἀνατρέπουσαν τὸν Χριστιανισμόν. Διότι ἐν ᾧ παρὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγ. Γραφῆς παρεδέχετο ὁ Ἄρειος ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι κτίσμα, ἐδίδασκε συγχρόνως ὅτι ἕνεκα τοῦ τελείου ἠθικοῦ βίου του πρέπει νὰ λατρεύεται ὡς Θεός. Μὲ ἄλλους λόγους ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου ὠδήγει κατ' εὐθεΐαν εἰς τὴν πολυθεΐαν, τὴν ὁποίαν, καθῶς εἶδομεν, κατεπολέμησεν ὁ Χριστιανισμὸς διδάξας νὰ πιστεύωμεν «εἰς ἓνα Θεόν».

§ 22. Ἀνάπτυξις τοῦ γ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου. Περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ θελήσεων.

Τὸ γ' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐνῶ εἶναι τέλειος Θεός, ὡς ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὅμως χάριν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων κατήλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔλαβε σάρκα

(1) Α' Ἰωάν. ε' 20. Πρβλ. Ἰωάν. ιζ' 3 Ρωμ. θ' 5.

(2) Ἰωάν. α' 1, 14. Πρβλ. Α' Ἰωάν. α' 1. Ἀποκ. ιθ' 13.

3) Ἰωάν. α' 3 Πρβλ. Κολ. σ' 16. Ἐβρ. α' 3.

ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας καὶ ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς εἶναι συγχρόνως Θεὸς ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἄνθρωπος ὅμοιος μὲ ἡμᾶς πλὴν τῆς ἁμαρτίας οὐ μόνον τῆς προπατορικῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν προαιρετικῶν· διότι «ἁμαρτιαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» (1).

Ἐν τῷ Χριστῷ λοιπὸν ὑπάρχουν ἠνωμένοι δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, καθὼς τὸ εἶδομεν καθαρὰ εἰς τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Κ. Δ. Ἐκεῖ δηλαδὴ παρατηρήσαμεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος μὲν καὶ ἐπεινά, καθὼς ἡμεῖς, καὶ ἐδίψα, καὶ ἐκοπίαζε, καὶ ἐκοιμᾶτο, καὶ ἐδάκρυε καὶ τέλος, ἀφοῦ ὑπέφερε τὰ φορικτὰ ἐκεῖνα πάθη καὶ τὸν σταυρικὸν θάνατον, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Ὡς υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἔκαμε διάφορα ἔργα ὑπερφυσικά ἢ θαύματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκπληττόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι ἐδόξαζον τὸν Θεὸν λέγοντες «ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἶδομεν» (2).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο λέγεται θεάνθρωπος.

Ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις ἠνωμένας ἐν ἑαυτῷ, φυσικὸν εἶναι νὰ ἔχη καὶ δύο θελήσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. Ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις τοῦ Χριστοῦ ἦτο τελείως ὑποταγμένη εἰς τὴν θείαν θέλησιν (3). Ὡραιότατον παράδειγμα ὑποταγῆς τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀνθρώπου, εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶδομεν κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου προσευχὴν ἐν Γεθσημανῇ. Ἐκεῖ δηλαδὴ παρεκάλει τὸν Πατέρα του, εἴαν εἶναι δυνατόν, νὰ μὴ πίνῃ τὸ πικρὸν ποτῆριον τοῦ θανάτου. Ἄλλ' ὅμως πάλιν ἐπρόσθεσεν· εἴαν ὅμως σύ, Πάτερ μου, δὲν θέλῃς, ἐμὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω» (4).

(1) Α' Πέτρ. β' 22. Πρβλ. Ἰωάν. η' 46. Α' Ἰωάν. γ' 5. Β' Κορ. ε' 21. Ἐβρ. ζ' 26, 27.

(2) Μαρκ. β' 12. Πρβλ. ε' 42. Λουκ. ζ' 16. Ματθ. θ' 33 κλπ.

(3) Ἰωάν. δ' 34. ε' 30. στ' 38. Πρβλ. Φιλ. β' 6—8.

(4) Λουκ. κβ' 42. Πρβλ. Ματθ. κατ' 39—44. Μαρκ. ιδ' 35—37.

§ 23. Μέσα, δι' ὧν ἐξεπλήρωσεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἔργον του ἐπὶ τῆς γῆς.

Τρία μέσα μετεχειρίσθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα ἔργον του ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ διδασκαλία του, τὸ δεύτερον ὁ θάνατός του καὶ τὸ τρίτον ἡ ἴδρυσίς τῆς Ἐκκλησίας.

Α. Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀφοῦ ἐβοπίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, κατόκησεν εἰς τὴν Καπερναοὺμ, πόλιν ἀκμάζουσαν τῆς Γαλιλαίας. Τὴν πόλιν ταύτην κατέστησε κέντρον τῆς εὐεργεικῆς του δράσεως· διότι ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἔτη ἐξήρχετο ἀπ' ἐκεῖ καὶ μετέβαιναν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις καὶ κώμας τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐκήρυττε τὴν νέαν διδασκαλίαν του.

Τόσῃν δὲ ἐντύπωσιν ἐπροξένει εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἡ διδασκαλία του, ὥστε «πάντες ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῦ; ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ (1)» καὶ μετέπληξεν πολλὴν ἔλεγον «οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος» (2). Καὶ τῷ ὄντι οὐδέποτε ὁ κόσμος ἤκουσε τόσον ὑψηλὴν, τόσον τελείαν διδασκαλίαν.

Ἐδίδαξεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἰουδαίων, καθὼς οὗτοι ἐνόμιζον. Ὅτι ὡς πατὴρ φροντίζει φιλοστόργως περὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἀδιακρίτως, εἴτε ἀγαθῶν, εἴτε πονηρῶν παρέχων ἀρθῶνως τὰ ἀγαθὰ του.

(1) Αουκ. δ' 22. Περβλ. δ' 32. Ματθ. κβ' 33. Μαρκ. α' 22.

(2) Ἰωάν. ζ' 46.

«Τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους» (1).

Κατὰ ταῦτα ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα τέκνα αὐτοῦ, ἐπομένως εἴμεθα ἀδελφοὶ ἀναμεταξὺ μας καὶ ἴσοι καὶ ἔχομεν τὸν αὐτὸν προορισμόν, τουτέστι νὰ ζῶμεν συμφώνως μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γίνωμεν ὁπωσδήποτε ὅμοιοι μὲ αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεός, ὡς φιλόστοργος πατήρ, δεικνύει τόσον μεγάλην ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἀγαπῶμεν αὐτὸν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς γονεῖς μας (2).

Δεικνύομεν δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην μας, ὅταν ὑπακούομεν πιστῶς εἰς τὸ θέλημά του (3), τὸ ὁποῖον εἶναι τόσον δίκαιον καὶ ἅγιον (4). Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ ἀποφεύγωμεν τὸ κακὸν καὶ νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθὸν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν μας (5), ἢ, ὅπως τὸ ἐξέφρασεν ὁ Κύριος, νὰ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους (6).

Ἡ ἀγάπη μας δὲν πρέπει νὰ δεικνύεται μόνον εἰς τοὺς φίλους μας, ἀλλ' εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθροὺς μας· διότι μόνον τότε γινόμεθα τέλειοι, ὅπως ὁ Θεός (7).

Ἐπίσης δὲν πρέπει ἡ ἀγάπη μας νὰ περιορίζεται μόνον εἰς λόγους, ἀλλὰ νὰ δεικνύεται καὶ μὲ ἔργα (8), διότι τότε εἶναι ἀληθὴς ἡ ἀγάπη μας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ διδασκαλία τότε ἔχει ἀξίαν καὶ δύναμιν μεγάλην, ὅταν ὁ διδάσκων αὐτὸς πρῶτος ἐκτελῇ ὅσα διδάσκει, διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἡμῶν ὅ,τι ἐδίδαξεν αὐτὸς πρῶτος τὸ ἐξετέλεσεν

(1) Ματθ. ε' 45. Πρβλ. Πραξ ιδ' 16, 17.

(2) Ματθ. ι' 37.

(3) Ἰωάν. ιδ' 21.

(4) Τοβ. δ' 15. Ματθ. ζ' 12.

(5) Ψαλμ. λγ' 1, 5.

(6) Ἰωάν. ιε' 12. Πρβλ. Ρωμ. ιγ' 8—10.

(7) Ματθ. ε' 46—48.

(8) Ματθ. ε' 16.

εἰς τὸν βίον του καὶ μάλιστα κατὰ γράμμα. Τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ θεῖον θέλημά του ἔδειξε διὰ τῆς πλήρους ὑποταγῆς του.

Τὴν δὲ ἀγάπην του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐφάνερωσεν ὄχι μόνον διότι παντοιοτρόπως εὐηργέτησεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπέφερε μὲ ἀπερίγραπτον ὑπομονὴν τὰς ἕβρεις αὐτῶν, τὰς προσβολὰς καὶ τὰς σωματικὰς κακώσεις (1). Ἄλλ' ἰδίως ἡ ἀγάπη του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν, ὅταν, ἐνῶν ὑπέφερε τὰς φορικτὰς ἐκείνας βασάνους ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, συνεχώρησε τοὺς ἐμπαίζοντας καὶ χλευάζοντας σταυρωτάς του (2).

Δικαίως λοιπὸν ἡ ἅγια Γραφή, προβάλλουσα τὸ ἔξοχον παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μᾶς προτρῶπει νὰ ἀκολουθῶμεν αὐτό, ἐὰν θέλωμεν νὰ εἴμεθα τέλειοι (3).

Β'. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Διδασκαλία τόσον ἔξοχος, τόσον τελεία, τὴν ὁποίαν καθίστα ἀκόμη τελειότεραν τὸ λαμπρὸν παράδειγμα τοῦ Κυρίου, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ γοητεύσῃ καὶ νὰ προσελκύσῃ τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων. Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας συνέρρεον κατὰ χιλιάδας, ὅπου ἐδίδασκε, καὶ παρηκολούθουν αὐτὸν κατὰ πόδας, ὅπου ἐπορεύετο, ὥστε νὰ μὴ ἔχη τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον μήτε ἄρτον νὰ τρώγῃ (4).

Ἡ ἔξοχος αὕτη τιμὴ ἐκίνησε, καθὼς ἦτο φυσικόν, τὸν φθόνον τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τουτέστι τῶν διεφθαρμένων γραμματέων καὶ Φαρισαίων, τοὺς ὁποίους πολλάκις ἠλεγχεν ὁ Κύριος διὰ τὴν ὑποκριτικὴν εὐσέβειάν των. Ἀποτέλεσμα

(1) Α' Πέτρ. β' 23.

(2) Λουκ. κγ' 34.

(3) Κολ. α' 28. β' 6. Α' Πέτρ. β' 21.

(4) Μαρκ. γ' 20. στ' 31.

δὲ τοῦ φθόνου των ἦτο ἡ καταδίκη του εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον, εἰς τὸν ὁποῖον καταδικάζοντο οἱ κακοῦργοι καὶ οἱ δοῦλοι.

Συνέβη δὲ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ 33 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὅτε ἡγεμὼν, ἦτοι ἑπαρχος, τῆς Παλαιστίνης ἦτο ὁ Ῥωμαῖος *Πόντιος Πιλάτος*. Οὗτος, ὅπως γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἀνεγνώρισε μὲν τὴν ἀθωότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν σώσῃ, ἀλλ' ὅμως οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων, τυφλωθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους, δι' ἀπειλῶν ἐπέτυχον τὴν καταδίκην του.

Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπέθανε λοιπὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ παρ' ὅλας τὰς εἰσεργασίας, τὰς ὁποίας ἐπὶ τρία ἔτη ἐπεδαπίλευσεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους (1). Ἀλλ' ὅμως ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀνέστησε πραγματικῶς τὸν πεσόντα ἄνθρωπον διότι τὸν ἐπανήγαγεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, τὸν κατέστησεν ὅλως νέον ἄνθρωπον καὶ πραγματικῶς τέκνον τοῦ Θεοῦ.

Τὰ κατὰ τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λεπτομερῶς μὲν διηγεῖται ἡ ἱερὰ ἱστορία τῆς Κ. Δ., συντόμως δὲ καὶ ἐν περιλήψει τὸ δ' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Σημ. Περὶ Ἐκκλησίας θὰ γίνῃ λόγος ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

§ 24. Ἀνάπτυξις τοῦ ε', στ' καὶ ζ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου.

Τὸ ε', στ' καὶ ζ' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου κάμνουσι λόγον περὶ τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἀναλήψεως καὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

Ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ ὁποῖος διὰ μόνου τοῦ λόγου ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τὸν υἱὸν τῆς χήρας εἰς τὴν πόλιν Ναὶν, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰαείρου εἰς τὴν Καπερναοῦμ καὶ μάλιστα τὸν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας κείμενον ἐντὸς τοῦ τάφου φίλον του Λάζαρον εἰς τὴν Βηθανίαν, δὲν ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ μείνῃ αὐτὸς ἐν τῷ τάφῳ. Ἀνέστη λοιπὸν ἐνδόξως ἐκ νεκρῶν, ὡς υἱὸς τοῦ Θεοῦ,

(1) Πραξ. ι' 38.

τὴν τρίτην ἡμέραν συμφώνως μὲ τὰς προφητείας τῶν προφητῶν (1) καὶ ὅπως ὁ ἴδιος προεῖπεν εἰς τοὺς μαθητὰς του (2). Ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν μᾶς παρέχει τὴν παρῆγορον ἐλπίδα, ὅτι καὶ ἡμεῖς συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τῆς ἁγ. Γραφῆς (3) θὰ ἀναστῶμεν ἐκ νεκρῶν καὶ θὰ ἴδωμεν πάλιν τοὺς φιλάτους μας, οἱ ὁποῖοι ἀπεχωρίσθησαν ἐξ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου.

Ἐποῦ δὲ ἔμεινεν ὁ Κύριος ἀκόμη τεσσαράκοντα ἡμέρας συναναστρεφόμενος μὲ τοὺς μαθητὰς του καὶ διδάσκων αὐτοὺς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (4), τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀνελήφθη ἐνδόξως εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συμφώνως μὲ τὴν ἁγίαν Γραφήν (5) λέγει ὅτι ἐκάθισεν «ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς», τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἔλαβε πάλιν τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν, τὴν ὁποῖαν εἶχε πρότερον (6), συγχρόνως δὲ κατέστησε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον. Τιοιουτοτρόπως ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ μὲν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ κατεβίβασε τὸν Θεὸν μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, διὰ δὲ τῆς ἀναλήψεώς του ἀνεβίβασε τὸν ἀνθρώπον μέχρι τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως μέλλει νὰ ἔλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν κόσμον. Ἄλλὰ ὅμως ἡ δευτέρα ἐλευσίς του θὰ εἶναι ὅλως διάφορος ἀπὸ τὴν πρώτην ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐμφανίσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς πτωχὸς

(1) Ψαλμ. ιε' 10. Πρβλ. Πρξ. β' 21. ιγ' 35-37. Ὡσ. στ' 2. Τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ προδιτύπωσε σαφέστατα τὸ συμβάν τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ (κεφ. α' καὶ β'), ὅπερ ἠρμήνευσεν αὐθιανικῶς αὐτὸς ὁ Κύριος (Ματθ. ιβ' 40).

(2) Ματθ. ιε' 23. Πρβλ. ιστ' 21. Μαρκ. θ' 31.

(3) Ἰωάν. Ε' 28-29. Α' Θεσ. δ' 14-16. Α' Κορ. ιε' 20-22. Ρωμ. η' 11. Β' Κορ. δ' 14.

(4) Πραξ. α' 3.

(5) Ἐφεσ. α' 20. Ἐβρ. α' 3. η' 1. ι' 12. ιβ' 2. Ἀποκ. γ' 21.

(6) Ἰωάν. ιε' 5. Πρβλ. στ' 62.

καὶ ταπεινός (1), ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον (2). Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν θὰ ἔλθῃ μετὰ πρωτοφανοῦς καὶ ἀπεριγράπτου δόξης, ἵνα κτίῃ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν (3).

Ἡ ἡμέρα τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εἶναι τελείως ἄγνωστος καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀγγέλους (4), διὰ τὸ νὰ εἶμεθα πάντοτε ἔτοιμοι, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Κύριος (5).

§ 22. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

78 Ἄρθρον ἡ «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

Ὅπως βλέπομεν, τὸ ἡ ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως πραγματεύεται περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἅγιον κατ' ἐξοχήν, διότι ὄχι μόνον εἶναι ἀναμάρτητον ὅπως ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ εἰς τὸν ἁγιασμόν τοῦ Χριστιανοῦ. Εἶναι κύριον τουτ' ἔστι παντοδύναμον, ὅπως ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός. Εἶναι ζωοποιόν, διότι φωτίζει τὸν νοῦν τοῦ Χριστιανοῦ, διὰ τὸ σκέπτεται πάντοτε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (6), καθαρίζει ἀπὸ πᾶσαν πονηρὰν ἐπιθυμίαν τὴν καρδίαν του, ὥστε νὰ ἐπιθυμῇ πλέον τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ εἶναι ὄντως ναὸς τοῦ Θεοῦ (7) καὶ τοιουτοτρόπως χορηγεῖ εἰς τὸν Χριστιανὸν τὴν ἀληθῆ ζωήν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωὴ (8).

Ἐπίσης τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συμφώνως μὲ τὴν ἁγίαν

(1) Ματθ. ἡ' 20. κ' 28. Πρβλ. Φιλ. β' 7. Κορ. ἡ' 9.

(2) Ματθ. α' 21. ιη' 11. Ἰωάν. γ' 17. Α' Ἰωάν. δ' 14.

(3) Ματθ. κς' 31—46. Πρβλ. Ε' Κορ. ε' 10. Πραξ. ι' 42. ις' 31.

(4) Ματθ. κδ' 36. Πρβλ. Α' Θεσ. ε' 2.

(5) Ματθ. κδ' 42. κς' 13. Πρβλ. Α' Θεσ. ε' 6.

(6) Ψαλμ. α' 2. ριη' 35, 47.

(7) Α' Κορ. γ' 16—17.

(8) Ρωμ. ἡ' 13—18 Πρβλ. Γαλ. ε' 16—23.

Γραφήν (1) διδάσκει ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, τουτέστι προέρχεται, πηγάζει προαιωνίως ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ὅτι σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνεῖται καὶ συνδοξάζεται, δηλαδὴ ὅτι ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ προσφέρωμεν τὴν ἰδίαν προσκύνησιν καὶ δόξαν, ὅπως εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Καὶ τέλος ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐλάλησε διὰ τῶν προφητῶν, ἤτοι ἐφώτισε τοὺς προφήτας καὶ δυνάμει τοῦ φωτισμοῦ τούτου προεῖπον οὗτοι εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὴν μέλλουσαν ἔλευσιν τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν τοῦ κόσμου.

Ἐσαύτως γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Κ. Λ. ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατήλθε τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ὡς γλῶσσαι πυρὸς καὶ ἐκάθησεν εἰς ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνηγμένοι εἰς ἕνα οἶκον ἐν Ἱερουσολύμοις καὶ περιέμενον τὴν κάθοδόν του (2)

Ἐνήργησε δὲ τὰ ἐξῆς θαυμάσια εἰς τοὺς μαθητάς, ἤτοι ἐφώτισε τὸν νοῦν των, διὰ νὰ ἐννοήσουν καλλίτερον τὴν διδασκαλίαν τοῦ διδασκάλου των (3), ἐξήγγισε τὴν καρδίαν των (4) καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς θάρρος καὶ δύναμιν (5), διὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολήν των.

§ 26. Περὶ Ἐκκλησίας.

Ἄρθρον θ' «Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

Τὸ θ' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου πραγματεύεται περὶ Ἐκκλησίας καὶ μᾶς διδάσκει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι εἶναι μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολική.

Ἡ λέξις ἐκκλησία παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις ἐση-

(1) Ἰωάν. ιε' 26.

(2) Πραξ. β' 3, 4.

(3) Ἰωάν. ιδ' 25—26 ἰστ' 12—13.

(4) Πραξ. ιε' 9. Ρωμ. ε' 5. Β' Κορ. α' 32. Γαλ, δ' 6.

(5) Δουκ. κδ' 49. Περὶ Πραξ. α' 8. δ' 31.

μαινε τὴν συνάθροισιν τῶν πολιτῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Πύκα, ὅπου συνεσκέπτοντο περὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων τῆς πόλεως, οἷον περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης κ. ἄ. Παρ' ἡμῖν δὲ σημαίνει τὸ σύνολον τῶν Χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους, ὁπουδήποτε καὶ ἂν εἶναι, ἐνώνει ἡ αὐτὴ πίστις εἰς Χριστόν, ὡς εἶδον Θεοῦ καὶ σωτῆρα τοῦ κόσμου, ἡ αὐτὴ διοίκησις καὶ ἡ αὐτὴ λατρεία. Σημαίνει ἐπίσης καὶ τὸν τόπον, ὅπου συνερχόμενοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (1) συμπροσευχόμεθα καὶ ἐν γένει ἐκτελοῦμεν τὰ θρησκευτικὰ μας καθήκοντα.

Ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἵνα διὰ τῆς συνεργίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεχίσῃ τὸ ἀπολυτρωτικὸν αὐτοῦ ἔργον. Ἐξήλωσαν δὲ αὐτὴν εἰς τὸν κόσμον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἰδρῦσαντες πανταχοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου Χριστιανικὰς κοινότητας, αἵτινες ὀνομάσθησαν ἐπίσης ἐκκλησίαι (2).

Εἰς ἐκάστην δὲ χριστιανικὴν κοινότητα ἐγκατέστησαν διὰ χειροτονίας (3) ποιμένας καὶ διδασκάλους, ἵνα κυβερνῶσι καὶ διδάσκωσι τοὺς πιστοὺς καὶ τελῶσι τὰς διαφόρους τελετὰς τῆς λατρείας. Οἱ ποιμένες οὗτοι καὶ διδάσκαλοι εἶναι οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ βοηθοὶ αὐτῶν, τοῦτέστιν οἱ διάκονοι. Οἱ μὲν ποιμένες καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀποτελοῦσι τὴν διδάσκουσαν Ἐκκλησίαν καὶ λέγονται συνήθως κληρικοὶ ἢ κληρὸς, οἱ δὲ λοιποὶ ἀποτελοῦσι τὴν διδασκομένην Ἐκκλησίαν καὶ ὀνομάζονται λαϊκοὶ ἢ λαός.

Ἡ Ἐκκλησία παρομοιάζεται ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἢ πρὸς σῶμα (4), τοῦ ὁποίου κεφαλὴ μὲν εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός (5), μέλη δὲ πάντες οἱ Χριστιανοί, ἢ πρὸς ἀδελφότητα (6), τῆς θεοῦ

(1) Ματθ. ιη' 20.

(2) Πραξ. στ' 6. η' 1. 3. θ' 31 ια' 22 κλπ. Α' Κορ. ιδ' 23. ιστ' 19.

(3) Πραξ. ιδ' 23. Α' Τιμ. δ' 14. Β' Τιμ. α' 6.

(4) Ρωμ. ιβ' 5. Α' Κορ. ιβ' 27. Ἐφεσ. α' 23. δ' 12.

(5) Ἐφεσ. 23-25. ε' 23. Κολ. α' 18.

(6) Α' Πέτρ. β' 17. ε' 9.

πατήρ μὲν εἶναι ὁ Θεός (1), «πρωτότοκος» δὲ ἀδελφός ὁ Ἰησοῦς Χριστός. (2).

§ 27. Ἰδιότητες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἔχει τέσσαρας ἰδιότητας, ἧτοι εἶναι *μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολική*. Εἶναι *μία*, διότι *μία* εἶναι ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν, *μία* καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ διδασκαλία, ἡ διοίκησις καὶ ἡ λατρεία. Εἶναι *ἅγια*, διότι πρῶτον μὲν ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς εἶναι ἅγιος, δεύτερον δέ, διότι παραμένει ἐν αὐτῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ αὐτὴν «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (3), καὶ τρίτον, διότι σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ὁ ἁγιασμὸς τῶν πιστῶν.

Εἶναι *καθολικὴ*, διότι καὶ ἐξηπλωμένη εἶναι εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ προορισμὸν ἔχει νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὄλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, συμφώνως πρὸς τὰς προφητείας τῶν θεοπνεύστων προφητῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (4). Εἶναι *ἀποστολική*, διότι ἐξηπλώθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ ἰδίως διότι φυλάττει σώαν καὶ ἀκεραίαν τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν.

§ 28. Αἱρέσεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ, κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους ἀκόμη, ἀνεφάνησαν ἄνδρες τινές, οἱ ὁποῖοι διέστρεφον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὀνομάσθησαν *αἱρετικοί*, ἢ δὲ διδασκαλία των *αἵρεσις*. Ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων, τοὺς ὁποίους ὁ μὲν ἀπόστολος Πέτρος ὀνο-

(1) Ἰωάν. κ' 17.

(2) Ρωμ. η' 29.

(3) Ἰωάν. ιστ' 3.

(4) Ψαλμ. κα' 28. Ἡσ. μθ' 6. Ἰωάν. ι' 16.

μάζει ψευδοδιδασκάλους (1), ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος ψευδο-
στόλους (2), συνεβούλευον τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας νὰ προ-
φυλάττουν τοὺς Χριστιανούς (3), διότι ἦσαν «ἐργάται δόλιου»
προσπαθοῦντες νὰ ἐξαπατῶσι «τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων».

Καὶ ἡ Ἐκκλησία λοιπόν, διὰ νὰ μὴ συμβαίνουν ἐριδες,
διαίρέσεις καὶ ταραχαὶ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἔλυε τὰ διάφορα
θρησκευτικὰ ζητήματα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων (4)
διὰ συνόδων ἢ τοπικῶν ἢ οἰκουμενικῶν.

Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ τῶν αἰρετικῶν τούτων ἦσαν α') ὁ
Ἄρειος, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν διδασκαλία κατεδικάσθη ὡς αἰρετικὴ
ὑπὸ τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς συνόδου, εἰ δὲ ὀπαδοὶ του
ὠνομάσθησαν Ἄρειανοί β') ὁ Μακεδόσιος, τοῦ ὁποίου ἐπίσης ἡ
μὲν διδασκαλία κατεδικάσθη ὡς αἰρετικὴ ὑπὸ τῆς Β' ἐν Κων-
σταντινουπόλει οἰκουμενικῆς συνόδου, εἰ δὲ ὀπαδοὶ ὠνομάσθη-
σαν Μακεδονίανοι ἢ Πνευματομάχοι γ') ὁ Νεστοριος, ὁ ὁποῖος
ἐδίδασκεν ὅτι ἡ παρθένος Μαρία ἐγέννησε τὸν ἄνθρωπον Χρι-
στὸν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἠγάθη ἔπειτα ὁ Θεὸς Χριστὸς. Διὰ τοῦτο
ἔλεγεν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ καλεῖται Θεοτόκος, ἀλλὰ Χριστοτόκος.
Ὡστε ἐχώριζε τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τούτου ἡ διδα-
σκαλία κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' οἰκουμενικῆς συνό-
δου, εἰ δὲ ὀπαδοὶ του ὠνομάσθησαν Νεστοριανοὶ καὶ ὑπάρχουν
μέχρι σήμερον εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἰράκ, εἰς τὴν Περσίαν
καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας δ') ὁ Εὐτυχῆς, ὁ ὁποῖος ἐναντίον τῆς ἀγίας
Γραφῆς (§ 22) παρεδέχτο ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὸν ἐπὶ
τῆς γῆς βίον του κατ' οὐσίαν μὲν ἦτο Θεός, κατὰ τὸ φαινόμενον
δὲ ἄνθρωπος. Ὡστε ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μίαν μόνον
φύσιν, τὴν θείαν. Ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικὴ σύνοδος
κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τοὺς ὀπαδοὺς

(1) Β' Πέτρ. β' 1.

(2) Β' Κορ. ια' 13.

(3) Πραξ. κ' 28—32. Α' Τιμ. στ' 20—21. Τιτ. γ' 10.

(4) Πραξ. ιε' 1—29.

του, οἱ ὁποῖοι λέγονται *Μονοφυσῖται*. Οὗτοι διασφύζονται μέχρι σήμερον καὶ εἶναι οἱ Ἀρμενιοὶ, οἱ Κόπται, οἱ Ἀβυσσηνοὶ καὶ ἄλλοι τινές.

§ 29. Διαιρέσεις τῆς ἐκκλησίας-

Μέχρι τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰῶνος ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἦτο ἐξηπλωμένη εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἦτο μία καὶ εἰρήνη βιβαία ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ δὲ ὁπαδοὶ τῶν αἰρετικῶν ἀπέναντι τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν πιστῶν μόλις ἀπετέλουν ἀσθενῆ μειοψηφίαν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἀπὸ τοῦ 867 καὶ ἐντεῦθεν ἡ μία Ἐκκλησία διηρέθη εἰς δύο, εἰς Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον καὶ εἰς Δυτικὴν ἢ Παπικὴν ἐκκλησίαν. Κατὰ δὲ τὸν 1571 αἰῶνα ἀπὸ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀπεσπάρσθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν Χριστιανῶν τῆς ΒΑ. Εὐρώπης καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρας ἐκκλησίας, τὰς τῶν *Διαμαρτυρομένων*.

Αἰτία τῆς μὲν διαιρέσεως τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας εἰς δύο ὑπῆρξεν ἡ τᾶσις τῶν ἐπισκόπων τῆς Ρώμης, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ὀνομάσθησαν *πάπαι*, νὰ ὑποτάξουν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν τῶν ἐξουσίαν ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν. Πρὸς τοῦτο ἔπλασαν πολλοὺς ψευδεῖς λόγους, τῶν ὁποίων κυριώτεροι ἦσαν οἱ ἑξῆς: α') ὅτι ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἦτο ἀρχηγὸς δῆθεν τῶν ἄλλων ἀποστόλων β') ὅτι αὐτὸς ἴδρυσεν δῆθεν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ γ') ὅτι διετέλεσε δῆθεν πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῆς. Ἄρα, λέγουν, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης, ὡς διάδοχος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, πρέπει νὰ εἶναι ἀρχηγὸς ὅλης τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ εἰς μὲν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τὸ παλαιὸν ἀνεξάρτητοι, κατώρθωσαν σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐπιβληθοῦν, διότι ἐν τῇ Δύσει, μάλιστα ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, οἱ λαοὶ ἦσαν τότε πολὺ ἀπαίδευτοι καὶ εὐκόλως ἐπίστευον καὶ τὰς πλεόν παραλόγους ἰδέας. Ἄλλ' ὅμως ὅτε οἱ πάπαι ἐπεχείρησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἐξουσίαν τῶν καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ἀπεκρυσθησαν μετὰ τῆς μεγαλυτέρας εὐκολίας.

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεκράτουν τότε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἤκμαζον θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ σχολαί· ἐπομένως τοιαῦται ἰδέαι ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστευθοῦν. Ἐκ τούτου λοιπὸν προῆλθεν ἡ διαίρεσις, ἡ ὁποία ἀτυχῶς ἐγένεν ἀκόμη μεγαλύτερα, διότι ἡ παπικὴ ἐκκλησία πολλὰς διδασκαλίας διέστρεψε, νέα δόγματα ὅλως ἄγνωστα ἐθέσπισε (§ 40) καὶ ὅλως ἀπεμακρόνθη ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ πίστιν.

Τῆς δὲ ἀποσπάσεως τῶν Διαμαρτυρομένων ἀπὸ τὴν Δυτικὴν ἐκκλησίαν αἰτία ὑπῆρξεν αἱ παντοειδεῖς καταχρήσεις αὐτῆς περὶ τὴν διδασκαλίαν, τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν. Ἔνεκα δὲ τῶν καταχρήσεων τούτων ἐξηγέρθησαν ὁ Λούθηρος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ Σβίγγλιος καὶ ὁ Καλβίνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν κατώρθωσαν νὰ συμπῆξουν τὰς ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐκκλησίαι αὗται περιέπεσον εἰς πλείστας πλάγας καὶ αἰρέσεις καὶ διηρέθησαν εἰς πολλὰς μερικωτέρας ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα εἶναι ἡ Ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία. Αἱ ἐκκλησίαι αὗται δὲν εἶναι ἠνωμένοι οὔτε διὰ τῆς αὐτῆς πίστεως οὔτε διὰ τῆς αὐτῆς διοικήσεως καὶ λατρείας.

§ 30. Περὶ τῆς Ἀνατ. Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἡ μόνη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία δικαιοῦται νὰ λέγεται μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολική, εἶναι ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος· διότι α') ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον διετήρησεν ἀγνήν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· β') διεφύλαξεν ἀκεραίαν καὶ ἀνόθευτον τὴν παράδοσιν τῶν ἀποστόλων· καὶ γ') συνεχίζει ἀδιακόπως τὸ ἔργον τῆς ἀρχαίας ἐνδόξου Ἐκκλησίας, παρ' ὅλας τὰς καιρικὰς ἀντιδράσεις καὶ τὰς ἐναντιότητας.

Εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν περιλαμβάνονται πολλὰι μερικαὶ Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι διοικητικῶς εἶναι ἀνεξάρητοι ἀπ' ἀλλήλων. Τοιαῦται εἶναι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἢ ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία λέγεται μεγάλη Ἐκκλησία, τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀντιοχείας, τὸ Πατριαρχεῖον τῶν Ἱεροσολύμων, ἢ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύ-

πρου, ἢ τῆς Ἑλλάδος, τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Γιουγκοσλαβίας, τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρωσίας.

Μόνη ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας μένει ἔξω τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· διότι τῷ 1872 ἐκηρύχθη σχισματικῆ. Ἐν ᾧ δηλαδὴ οἱ Βούλγαροι διοικητικῶς ἦσαν ἠνωμένοι μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠθέλησαν, πρὶν ἀκόμη ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, νὰ ἀποκτήσουν Ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον. Τοῦτο ἦτο ἐναντίον τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας, καθ' οὓς ἠἀνεξαρτησία Ἐκκλησίας τινὸς προϋποθέτει τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν (1). Δὲν ἠρέσθησαν δὲ μόνον εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἐζήτησαν καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας, ὅπου μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατοικοῦν καὶ Βούλγαροι, νὰ ἔχουν ἰδιαιτέρως ἐπίσκοπον. Καὶ τοῦτο ὅμως ἦτο ἐπίσης ἀντικανονικόν· διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχουν εἰς μίαν πόλιν δύο ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι (2). Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι ἐκηρύχθησαν σχισματικοί.

§ 31. Περὶ μυστηρίων.

Ἄρθρον ι' «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Ὁ Κύριος ἡμῶν, καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἴδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα συνεχίσῃ αὐτὴ διὰ τῆς συνεργίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ σωτήριον τοῦτο ἔργον ἐκπληροῖ ἡ Ἐκκλησία διὰ δύο μέσων, ἧτοι α') διὰ τῆς διδασκαλίας ἢ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου (β) καὶ β') διὰ τῶν μυστηρίων.

Μυστήρια καλοῦνται *ιεραὶ* τινες τελεταί, αἱ ὁποῖαι ὠρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ μεταδίδουν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ

(1) Κανὼν 17 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Περὶ Πενθέκτης 38 κανόνα.

(2) Κανὼν 8ος τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου.

(3) Ρωμ. ἰ' 14. Β' Τιμ. δ' 2. Περὶ Κολ. α' 28. γ' 16.

τινων σημείων δρατῶν ἢ αἰσθητῶν. Συντελεῖ δὲ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ εἰς τὸν ἁγιασμόν τοῦ Χριστιανοῦ. Ὁ Χριστιανὸς δηλαδή, ὁ ὁποῖος λαμβάνει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀναγεννᾶται, τουτέστιν ἀποβάλλει τὸν παλαιὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον, καὶ γίνεται νέος ἄνθρωπος, ἐνάρετος, χρηστός (1).

Διὰ τὰ ἐπιφέρει ὁμοῦς τὰ σωτήρια ταῦτα ἀποτελέσματα ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πρέπει ὁ Χριστιανὸς νὰ προσέρχεται κατὰ τὴν τέλει τῶν μυστηρίων παροσκευασμένος με ἐλικρινῆ μετάνοιαν, με θερμὴν ἐπιθυμίαν τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ καὶ με πλήρη ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν.

Τὰ μυστήρια εἶναι ἑπτὰ καὶ διαιροῦνται εἰς ὑποχρεωτικά καὶ εἰς προαιρετικά. Ὑποχρεωτικά μὲν λέγονται τὰ μυστήρια, διότι ὑποχρεοῦμεθα νὰ μετέχωμεν αὐτῶν. Ταῦτα εἶναι τὸ βάπτισμα, ἡ θεία εὐχαριστία, ἡ μετάνοια ἢ ἐξομολόγησις καὶ τὸ εὐχέλαιον. Προαιρετικά δὲ λέγονται τὰ μυστήρια, διότι ἡ μετοχὴ εἰς αὐτὰ ἀφίεται εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐκάστου χριστιανοῦ. Ταῦτα εἶναι ὁ γάμος καὶ ἡ ἱερωσύνη.

§ 32. Περὶ τοῦ Βαπτίσματος

Τὸ βάπτισμα δικαίως ἐτάχθη πρῶτον μεταξὺ τῶν μυστηρίων διότι δι' αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος εἰσάγεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ γίνεται τέλειος Χριστιανός (2). Τελεῖται δὲ συνηθέστατα ἐντὸς κολυμβήθρας, ἡ ὁποία περιέχει ἡγιασμένον ὕδωρ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ρίπεται καὶ ὀλίγον ἔλαιον. Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ εἶναι σύμβολον τοῦ καθαρισμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ ρύπον τῆς ἁμαρτίας, τὸ δὲ ἔλαιον εἶναι σύμβολον τῆς θεραπείας τῶν πληγῶν, αἱ ὁποῖαι προήλθον ἐκ τῆς ἁμαρτίας.

Ὁ τελῶν τὸ βάπτισμα εἰσκόπος ἢ πρεσβύτερος καταδύει

(1) Ἐφεσ. δ' 22-24.

(2) Ἰωάν. γ' 5.

τρεις φορές και ἀναδύει τὸν βαπτιζόμενον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (1). Ἡ μὲν κολυμβήθρα σημαίνει τὸν τάφον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θάπτονται αἱ ἁμαρτίαι τοῦ βαπτιζομένου, ἡ δὲ τριττὴ κατάδυσις και ἀνάδυσις σημαίνουν τὴν τριήμερον ταφὴν και ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐὰν μὲν ὁ βαπτιζόμενος εἶναι νήπιον, τότε καθαρίζεται ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα. Ἐὰν δὲ εἶναι ἐνήλικος, καθαρίζεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, ἀλλὰ και ἀπὸ τὰς προαιρετικὰς ἁμαρτίας. Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα φέρει ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῇ προσέρχεται μὲ εὐλικρινῆ μετάνοισιν (2) και μὲ πίστιν θερμὴν (3), ἐὰν εἶναι ἐνήλικος. Ἐὰν δὲ εἶναι νήπιον, τὴν πίστιν αὐτοῦ ἀντιπροσωπεύει ὁ γονεὺς ἢ ὁ ἀνάδοχος, ὅστις και ἀπαγγέλλει τὸ Σῆμα τῆς πίστεως. *W*

Ἐπὶ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς διὰ νὰ γίνῃ τις χριστιανός, ἤρκει ἡ ἀπλὴ πίστις εἰς Χριστόν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτων τότε κατόπιν συντόμου διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων (4). Βραδύτερον ὁμως ἡ Ἐκκλησία, διὰ νὰ ἔχουν οἱ μέλλοντες νὰ βαπτισθοῦν πεφωτισμένην πίστιν, ἐβάπτισε τοὺς προσερχομένους, ἀφοῦ προηγουμένως ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον και ἐξήταζεν ἂν ἔζων συμφώνως μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθησαν.

Ἡ μὲν διδασκαλία τῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐλέγετο κατήχησις, οἱ δὲ διδάσκοντες κατηχηταί, οἱ δὲ διδασκόμενοι κατηχούμενοι. Οἱ κατηχούμενοι, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ἀκόμη τέλειοι χριστιανοί, μετέβαινον μὲν εἰς τὴν ναὸν και συμπροσηύχοντο μετὰ τῶν πιστῶν, ἀλλ' ὁμως ἕταντο εἰς μέρος κεχωρισμένον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο νάρθηξ, και παρέμενον εἰς ὄρισμένον χρόνον,

(1) Ματθ. κη' 19.

(2) Πραξ. β' 38.

(3) Μαρκ. ιστ' 16. Πρβλ. Πραξ. ιε' 9.

(4) Πραξ. ιστ' 30—34. Πρβλ. β' 37 κ. ε.

μεθ' ὃν ἐξήρχοντο τοῦ ναοῦ, ὅτε ὁ διάκονος ἔλεγεν: «ὅσοι κατηχούμενοι, προσέλθετε (=ἐξέλθετε.)»

Ὅτε δὲ ἐκρίνοντο πλέον ἄξιοι νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν τάξιν τῶν πιστῶν, ἐβαπτίζοντο εἰς ὠρισμένας ἑορτὰς ἐντὸς δεξαμενῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκαλοῦντο βαπτιστήρια, μεθ' ὃ φοροῦντες λευκὰ ἐνδύματα καὶ κρατοῦντες λαμπάδι παρηκολούθουν πλέον ὅλην τὴν λειτουργίαν ὡς τέλειοι χριστιανοί. Ἄφ' οὔτου ὅμως ἐπεκράτησεν ὁ νηπιοβαπτισμός, ἐξέλιπον καὶ οἱ κατηχούμενοι.

Ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ τὸ βάπτισμα δύναται κατ' οἰκονομίαν νὰ τελέσῃ καὶ ὁ διάκονος καὶ πᾶς χριστιανός, εἴτε ἀνὴρ εἴτε καὶ γυνή, ὑψῶνων τὸ κινδυνεῦον βρέφος εἰς τὸν ἀέρα τρεῖς φορὰς εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος. Τὸ οὕτω γενόμενον βάπτισμα θεωρεῖται ἔγκυρον.

Τὸ καθ' ὅλους τοὺς τύπους γενόμενον βάπτισμα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαναληφθῇ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως διδάσκει «ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν.»

§ 33. Περὶ τοῦ χρίσματος.

Τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος συνδέεται στενῶς μὲ τὸ βάπτισμα καὶ εἶναι τρόπον τινὰ συνέχεια αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὴλα δὴ ἐξαχθῇ ὁ βαπτιζόμενος ἐκ τῆς κολυμβήθρας, ἐνδύεται λευκὴν στολήν, μεθ' ὃ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἱερεὺς τὸν χρίει μὲ ἄγιον μύρον σταυροειδῶς εἰς τὸ μέτωπον, τοὺς ὀφθαλμούς, τοὺς μυκτῆρας, τὰ χεῖλη, τὰ ὦτα, τὸ στήθος, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας.

Τὸ μὲν μέτωπον χρίεται, διὰ νὰ ἁγιασθῇ ὁ νοῦς, ὥστε νὰ σκέπτεται πάντοτε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ αἰσθητήρια ὄργανα χρίονται, ἵνα ἁγιασθῶσιν αἱ αἰσθήσεις· τὸ δὲ στήθος, ἵνα ἁγιασθῇ ἡ καρδιά, ὥστε νὰ ἐπιθυμῇ πάντοτε τὸ ἀγαθόν· τέλος αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες, ἵνα ἁγιασθῶσι τὰ ἔργα τοῦ βαπτισθέντος.

Εἰς ἐκάστην δὲ χρεῖσιν ἐπιλέγει ὁ χρίων· «Σφραγίς δωρεῶς

Πνεύματος ἁγίου», τουτέστιν ἡ χρῆσις αὐτῆ ἐπιβεβαιοῖ, ὅτι κατῆλθεν ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὸν βαπτισθέντα. Τοιοῦτοτρόπως οὗτος, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος, λαμβάνει διὰ τοῦ χρίσματος φωτισμὸν καὶ ἐνίσχυσιν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ νὰ ἀγωνίζεται νικηφόρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Ἐκάστη μερικὴ Ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατασκευάζῃ τὸ ἀναγκαιοῦν ἅγιον μύρον. Μόνη ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἰς ἔνδειξιν τιμῆς παραλαμβάνει τὸ ἅγιον μύρον ἀπὸ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, μεθ' οὗ ἦτο ἄλλοτε ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἠνωμένη.

Τὸ ἅγιον μύρον, ἀποτελούμενον ἀπὸ ἔλαιον καὶ τεσσαράκοντα περίπου εὐώδεις ὕλας, κατασκευάζεται τὴν μεγάλην Τετάρτην καὶ ἀγιάζεται ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς μεγάλης Πέμπτης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων.

Τὸ χρίσμα, ὅπως καὶ τὸ βάπτισμα, δὲν ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

§ 34. Περὶ τῆς μετνοίας ἢ ἐξομολογήσεως.

Ἐπειδὴ ὁ Χριστιανὸς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς νικάται πολλάκις ἀπὸ τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας καὶ πράττει τὸ κακόν, δηλαδὴ βλάπτει τὸν πλησίον του, λέγομεν ὅτι ἁμαρτάνει (1), τουτέστι παραβαίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς τότε ὀργίζεται ἐναντίον του καὶ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπόν του ἀπ' αὐτοῦ (2), ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία τὸν ἐβοήθει εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ἀπομακρύνεται πλέον ἀπ' αὐτὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ ἁμαρτωλὸς περιέρχεται εἰς μίαν κατάστασιν πολὺ λυπηρὰν δι' αὐτόν (3).

Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν δὲν συναισθάνεται τὴν ἁμαρτίαν, εἶναι

(1) Ἰακ. α' 11, 15. Πρβλ. δ' 1, 2. Ρωμ. στ' 23.

(2) Ἦσ. νθ' 2-4.

(3) Ρωμ. β' 9.

ἀδύνατον νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν λυπηρὰν αὐτὴν κατάστασιν. Τοῦναντίον μάλιστα, ἐπειδὴ ἐξακολουθεῖ νὰ ἁμαρτάνῃ, γίνεται ἀκόμη χειρότερος καὶ τέλος διαφθείρεται ἐντελῶς.

Ὅταν ὁμοῦς συναισθανθῇ τὴν θλιβερὰν κατάστασιν του, διὰ τίνος μέσου δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτήν, ἀφοῦ οὔτε τὸ βάπτισμα, οὔτε τὸ χρίσμα ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον; Καὶ περὶ τούτου ἐφρόντισεν ὁ Κύριος ἡμῶν, συστήσας δύο μυστήρια, ἧται τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας ἢ ἐξομολογήσεως καὶ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τὸ πρῶτον μυστήριον λέγεται *μετανοία*, διότι ὁ Χριστιανός, διὰ νὰ συγχωρηθῇ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, πρέπει νὰ μετανοήσῃ, (1) δηλαδὴ νὰ μεταβάλῃ εἰς καλὰς ὁδὰς ἐκείνας τὰς κακὰς σκέψεις του, ἔνεκα τῶν ὁποίων παρέβη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Λέγεται δὲ καὶ *ἐξομολόγησις*, διότι ὁ Χριστιανός ὀφείλει μὲ συντριβὴν καρδίας (2) νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ νὰ ἐξομολογηθῇ τὰς ἁμαρτίας του. Οὗτος δὲ δίδει εἰς αὐτὸν τὴν συγχώρησιν δι-νάμει τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ἔχει ἐκ Θεοῦ συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (3).

Ἐπειδὴ δὲ ἡ συγχώρησις τῶν ἁμαρτιῶν ἐπαναφέρει τὸν Χριστιανὸν εἰς τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο, ὅσκις ἁμαρτάνωμεν, πρέπει ἀφεύκτως νὰ καθαρίζόμεθα διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου. Παραδείγματα ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι συνεχωρήθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τῆς μετανοίας, ἀναφέρει ἡ ἱερὰ ἱστορία πολλά. Οὕτως ἐσώθη ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ, ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὁ ἄσωτος υἱός, ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ληστής ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς βεβαιώνει ὅτι «χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι» (4).

(1) Πραξ. γ' 19.

(2) Ἰωήλ β' 12, 13. Πρβλ. β' Κορ. ζ' 10.

(3) Ματθ. ιη' 18. Πρβλ. Ἰωάν. κ' 23.

(4) Λουκ. ιε' 7, 10.

§ 33. Περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τὸ ἔξοχον τοῦτο μυστήριον συνέστησεν ὁ Κύριος ἡμῶν τὴν τελευταίαν νύκτα, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὑπὸ τοῦ προδότου Ἰούδα. Κατὰ τὴν ὀξιομνημόνευτον ἐκείνην νύκτα, ἀφοῦ ἔπλυνε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ἐκάθησεν εἰς τὴν τράπεζαν, ἔλαβε τὸν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας τὸν Θεόν, τὸν ἔκοψεν εἰς τεμάχια, τὸν διένειμεν εἰς τοὺς μαθητάς καὶ εἶπε· «Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Ἀφοῦ δὲ ἔφαγον, ἔλαβε τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας τὸν Θεόν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς λέγων· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν» (1).

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρω λόγους πιστεύομεν ὅτι ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου μεταλαμβάνομεν αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ὁ μὲν ἄρτος πρέπει νὰ εἶναι ἐκ σίτου καθαροῦ καὶ ἐνζυμος, ὁ δὲ οἶνος νὰ εἶναι γνήσιος ἐκ σταφυλῶν καὶ ἐρυθρός. Ἀναμειγνύεται δὲ μὲ ὕδωρ θερμὸν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ, ὅτε ὁ Ἰησοῦς ἦτο νεκρὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, εἰς ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἐκέντησε μὲ τὴν λόγχην του τὴν πλευράν του «καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ» (2).

Γίνεται δὲ πραγματικῶς ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καθ' ὃν χρόνον ὁ λειτουργῶν ἐπίσκοπος ἢ ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν Πατέρα νὰ μεταβάλλῃ αὐτὰ διὰ τοῦ ἁγίου του Πνεύματος.

Τὸ θεῖον τοῦτο μυστήριον μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν μεγάλην θυσίαν, τὴν ὁποίαν προσέφερεν ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ χάριν

(1) Ματθ. κστ' 26—28. Μάρκ. ιδ' 22—25. Λουκ. κβ' 19, 20. Ἰωάν. στ 48—58. Περὶ. Α' Κορ. ια' 23—26.

(2) Ἰωάν. ιθ' 34.

τῆς σωτηρίας μας (1)· μᾶς ἐνώνει μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (2)· μᾶς κάνει πάλιν ἀξιῶνς τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος (3), ἢ ὅποια μᾶς βοηθεῖ καὶ μᾶς στηρίζει εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ τέλος μᾶς ὑπόσχεται μίαν ἄλλην ζωὴν ἀσυγκρίτως πολυτιμότεραν ἀπὸ τὴν παροῦσαν, δηλαδὴ τὴν αἰώνιον ζωὴν (4).

Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἀποτελέσματα συναισθάνεται μόνον ἐκεῖνος ὁ Χριστιανός, ὁ ὁποῖος μετέλαβεν ἀξίως, δηλαδὴ ἀφοῦ προηγουμένως ἠτοιμάσθη ὅπως πρέπει διὰ τῆς μετανοίας, τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τῆς προσευχῆς. Τὴν ἐτοιμασίαν αὐτὴν ἡ ἅγια Γραφή θεωρεῖ ἀναγκαιοτάτην, διὰ τοῦτο λέγει· «Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω» (5).

Ἐκεῖνος ὅμως ὁ Χριστιανός, ὁ ὁποῖος χωρὶς καμμίαν προπαρασκευήν, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ συνήθειαν μεταλαμβάνει τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπισύρει ἐναντίον του τὴν θείαν ὀργὴν καὶ καταδίκην. «Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου» (6).

§ 36. Περὶ τοῦ εὐχελαίου.

Τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀποστολικούς χρόνους ἦτο προσωρισμένον κυρίως διὰ τοὺς σωματικῶς ἀσθενεῖς. Τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἀποσταλέντες ὑπ' αὐτοῦ διὰ νὰ κηρύξουν κατὰ πρόωτον εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κόμας τῆς Ἰουδαίας, ἤλειφον μὲ ἔλαιον πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον αὐτούς (7).

Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀσθένειαι τοῦ σώματος προέρχονται πολλάκις

(1) Α' Κορ. ια' 26.

(2) Ἰωάν. στ' 56.

(3) Ἐβρ. στ' 4.

(4) Ἰωάν. στ' 54.

(5) Α' Κορ. ια' 28.

(6) Α' Κορ. ια' 29.

(7) Μάρκ. στ' 13.

ἀπὸ ἁμαρτίας, διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ψυχὴ ἀσθενεῖ (1), ἡ θεία χάρις, τὴν ὁποίαν ὁ ἀσθενὴς ἐπικαλεῖται μετὰ πίστεως, θεραπεύει μὲν τὴν ἀσθενεῖαν τοῦ σώματός του, ὡσάκισ κρίνη τοῦτο ἀναγκαῖον ὁ Θεός, πάντοτε δὲ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας του.

Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μας παρέχει τὸ εὐχέλαιον καὶ εἰς τοὺς μὴ ἀσθενεῖς κατὰ τὸ σῶμα, ὡσάκισ τὸ ζητοῦν, καὶ ἰδίως τὴν μεγάλην Τετάρτην, ἵνα παρασκευασθῶσιν εἰς τὴν ἁγίαν μετάλληψιν κατὰ τὴν μεγάλην Πέμπτην.

Τὸ μυστήριον τελεῖ ἡ ἐπίσκοπος ἢ περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἱερεῖς, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ εἰς ἱερεῖς, ὅστις χρεῖε τὸν ἀσθενῆ εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός του. Κατὰ τὴν χρεῖσιν ἀναγινώσκει τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένην εὐχὴν, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου (2).

§ 37) Περὶ τοῦ γάμου.

Ὁ γάμος εἶναι ἡ διὰ βίου ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἡ ὁποία προέρχεται ἐξ ἀμοιβαίας συγκαταθέσεως. Ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου εἶναι τόσο ἀρχαῖος, ὅσον εἶναι καὶ ὁ κόσμος, διότι διατάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν τῶν πρώτων ἀνθρώπων (3). Ἐπιμήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν διὰ τῆς παρουσίας του ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου καὶ τὸ πρῶτον θαῦμα ἐτέλεσε (4).

Σκοπὸς δὲ τοῦ γάμου εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διατήρησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τῆς τεκνογονίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀμοιβαία σωματικὴ καὶ πνευματικὴ βοήθεια τῶν συζύγων (5).

Ἡ ἱεροτελεστία τοῦ γάμου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος ἢ

(1) Ματθ. θ' 2. Ἰωάν. ε' 14.

(2) Ἰακ. ε' 14, 15.

(3) Γεν. α' 27, 28. Πρβλ. Ματθ. ιθ' 4-6.

(4) Ἰωάν. β' 1-11.

(5) Γεν. β' 18.

ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἁγιασθῆναι ἢ ἔνωσις αὐτῆ, ὀνομάζεται ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς μυστήριον μέγα (1)· διότι εἰκονίζει τὴν πνευματικὴν ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔχυσε τὸ αἷμά του ἐπὶ τοῦ σταυροῦ (2).

Μόνον ὅσοι ἔχουν τὴν νόμιμον ἡλικίαν καὶ δὲν συνδέονται διὰ στενῆς συγγενείας εἴτε ἐξ αἵματος εἴτε πνευματικῆς ἐπιτρέπεται νὰ ἐνωθῶσι διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Ὅταν δὲ πάυση ἡ ἀμοιβαία πίστις καὶ ἀγάπη μεταξὺ τῶν συζύγων, τότε ἡ Ἐκκλησία παρέχει διαζύγιον. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἢ μετὰ θάνατον τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων ἐπιτρέπεται καὶ δεύτερος καὶ τρίτος γάμος. X

§ 36. Περὶ τῆς ἱερωσύνης

Πάντα τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἄλλας ἱεροπραξίας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῆς καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν πιστῶν ἀνέλαβεν ἐπισήμως μία ἰδιαιτέρα τάξις λειτουργῶν, οἱ ὁποῖοι λέγονται συνήθως κληρικοὶ ἢ κληρῆς. Οὗτοι ἔλαβον τὴν ἔξουσίαν ταύτην παρ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης (3).

Ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου καὶ δι' ἰδίας εὐχῆς κατέρχεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἁγιάζει αὐτὸν καὶ τὸν κατατάσσει εἰς ἓνα ἐκ τῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης.

Οἱ βαθμοὶ τῆς ἱερωσύνης εἶναι τρεῖς: ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου ἢ ἱερέως καὶ ὁ τοῦ διακόνου. Ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἔχει

(1) Ἐφεσ. ε' 32. «Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν».

(2) Πραξ. κ' 28.

(3) Α' Τιμ. δ' 14. Β' Τιμ. α' 6. Α' Τιμ. ε' 22. Τίτ. α' 5. Πραξ. στ' 6. ιδ' 23.

τὴν *πᾶσαν ἐξουσίαν* ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς περιφέρειας του. Διδάσκει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τελεῖ πάντα τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἱεροπραξίας, διοικεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν γενεῇ εἶναι ἐπόπτης αὐτῆς (1). Χειροτονεῖται δὲ ὑπὸ δύο τοῦλάχιστον ἐπισκόπων καὶ εἶναι ὑποχρεωτικῶς ἄγαμος.

Ὁ δὲ πρεσβύτερος ἢ ὁ ἱερεὺς τελεῖ πάντα τὰ μυστήρια, πλήν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης, καὶ πάσας τὰς ἱεροτελεστίας, πλήν τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μύρου καὶ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῶν ναῶν, διδάσκει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διοικεῖ πνευματικῶς τοὺς πιστοὺς τῆς ἐνορίας του.

Ὁ δὲ διάκονος εἶναι ἀπλῶς βοηθὸς τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων καὶ τῶν λοιπῶν ἱεροπραξιῶν καὶ δύναται νὰ διδάσκη ἐπ' ἐκκλησίας τοὺς πιστοὺς.

Ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος χειροτονοῦνται ὑπὸ ἐπισκόπου καὶ δύναται πρὸ τῆς χειροτονίας νὰ νυμφεύωνται. Μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁμως γάμος πλέον δὲν ἐπιτρέπεται.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ β' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς διεμορφώθησαν διάφοροι τίτλοι καὶ τῶν τριῶν βαθμῶν. Οὕτως ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ *μητροπολίτου*, τοῦ *ἀρχιεπισκόπου*, τοῦ *Πατριάρχου*· ὁ δὲ πρεσβύτερος ὠνομάζετο *ἀρχιμανδρίτης*, *ἡγούμενος*, *πρωτοπρεσβύτερος*, *οἰκονόμος*, *σκευοφύλαξ* κλπ· ὁ δὲ διάκονος ἔφερε καὶ τὸν τίτλον τοῦ *ἀρχidiaκόνου*. Οἱ διάφοροι οὗτοι τίτλοι ἢ ἐσήμαινον διοικητικὰ ἀξιώματα ἢ ἦσαν ἀπλῶς τιμητικοί.

Εἰς ἐκάστην μερικὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν ἐποπτείαν ἔχει ἐν σῶμα ἐπισκόπων, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται *ἱερά σύνοδος* καὶ συνέρχεται ἐκ περιτροπῆς· εἰς τὴν πρωτεύουσαν πόλιν. Πρόεδρος αὐτοῦ εἶναι ὁ τῆς πρωτεύουσας πόλεως ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος φέρει τὸν τίτλον ἢ τοῦ Πατριάρχου ἢ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἢ τοῦ Μητροπολίτου. Ἡ ἱερά σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔχει τὴν ἔδραν της ἐν Ἀθήναις.

Εἰς ἐκτάκτους ὁμως περιστάσεις δύναται νὰ συνέλθουν

(1) Πραξ. κ' 28.

ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι μιᾶς μερικῆς Ἐκκλησίας πρὸς σύσκεψιν ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων θρησκευτικῆς καὶ διοικητικῆς φύσεως. Τὸ σῶμα τοῦτο τῶν ἐπισκόπων καλεῖται *τοπικὴ σύνοδος* καί, ἐφ' ὅσον χρόνον συσκέπτεται, αὐτὴ εἶναι ἡ *ἀνωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ* τῆς μερικῆς Ἐκκλησίας.

Τῆς τοπικῆς συνόδου ἀκόμη ἀνωτέρα εἶναι ἡ *οἰκουμενικὴ σύνοδος*, ἀποτελουμένη ἀπὸ ἐπισκόπους καὶ κληρικούς ἐν γένει ὅλης τῆς οἰκουμένης, οἱ ὅποιοι συνέρχονται εἰς ὠρισμένην πόλιν καὶ συσκέπτονται περὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων θρησκευτικῶν ἢ καὶ διοικητικῶν. Τοιαῦται οἰκουμενικαὶ σύνοδοι συνήλθον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, ὅτε ἀκόμη ἦτο ἀδιαίρετος, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τετάρτου μέχρι τέλους τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ἑπτὰ ἐν συνόλῳ. Αἱ ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπὶ δογματικῶν ζητημάτων εἶναι ἀλάθητοι.

§ 39. Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

Ἄρθρον ια' «Προσοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».

Ἄρθρον ιβ' «Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

Τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου μᾶς διδάσκει νὰ ἐλπίζωμεν εἰς *ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν*, τὸ δὲ δωδέκατον νὰ ἐλπίζωμεν εἰς *μέλλουσαν ζωὴν*. Κατὰ ταῦτα τὸ σῶμα ἐκάστου ἐξ ἡμῶν, ὅπως καὶ τὰ σώματα πάντων τῶν ἀνθρώπων ὄλων τῶν ἐποχῶν, θὰ ἀναστῆ μίαν ἡμέραν ἐκ νεκρῶν *ὄχι πλέον ὕλικόν καὶ φθαρτόν, ἀλλ' ἀφθαρτόν πλέον καὶ ἀθάνατον*, θὰ ἐνωθῆ μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ζήσωμεν πάλιν.

Ὅσοι δὲ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν θὰ εἶναι ἀκόμη ζωντανοί, τούτων τὸ σῶμα θὰ γίνῃ *ὅμοιον* μὲ τὰ σώματα τῶν ἀναστάντων (1). Θὰ συμβῆ δὲ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν σωμάτων τῶν ζώντων εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου.

Ὅλοι λοιπὸν θὰ ἀναστῶμεν ἐκ νεκρῶν καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ

(1) Α' Κορ. ιε' 51-53.

ἄδικοι, καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ πονηροί. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὄχι μόνον ἐδίδαξεν (1), ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὁ Κύριος ἡμῶν· διότι ἀνέστησε τὸν υἱὸν τῆς χήρας εἰς τὴν πόλιν Ναὶν, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰαίρου εἰς τὴν Καπερναοὺμ καὶ μάλιστα τὸν φίλον του Λάζαρον εἰς τὴν Βηθανίαν, ἐν ᾧ πρὸ τέσσαρων ἡμερῶν ἔκειτο εἰς τὸν τάφον. Περιπλέον καὶ ὁ ἴδιος ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ θανάτου του διὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ (2).

Πρὶν συμβῆ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, αἱ ψυχαὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν μεταβαίνουν μετὰ θάντον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὅπου προαπολαύουν μέρος τι ἐκ τῶν ἀμοιβῶν, αἱ δὲ τῶν πονηρῶν καὶ διεφθαρμένων ἀποπέμπονται εἰς τὴν κόλασιν, ὅπου προαπολαύουν μέρος ἐκ τῶν ποινῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῶν σωμάτων τῶν ζώοντων, θὰ ἐπέλθῃ ἡ δευτέρα τοῦ Χριστοῦ παρουσία. Τότε θὰ ἐφανισθῆ μετὰ πρωτοφανοῦς καὶ ἀπεριγράπτου μεγαλοπρεπειᾶς ἐν μέτρῳ μυριάδων ἀγγέλων καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης ὡς ὑπέρατος καὶ ἀμερόληπτος κριτῆς, θὰ κρίνῃ τὸν κόσμον δικαίως καὶ ἀμερόληπτος καὶ θὰ ἀνταποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (3).

Τοῦτο εἶναι *λίαν παρήγορον* διὰ τοὺς δικαίους καὶ ἐναρέτους, ὅτι θὰ ἀνταμειφθῶν διὰ τὰ κατὰ τῶν ἔργα. Εἶναι ὅμως καὶ *λίαν φορικῶδες* δι' ἐκείνους, οἵτινες παραβαίνουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀδιαφοροῦν πρὸς τὰς συμβουλὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ φέρονται ἀστόργως πρὸς τοὺς γονεῖς των, σκληρῶς καὶ ἀσπλάγχχνως πρὸς τοὺς δυστυχεῖς καὶ ἐν γένει ἀδίκως πρὸς τὸν πλησίον των.

Τότε οἱ μὲν δίκαιοι καὶ ἐνάρετοι, οἱ ὅποιοι θὰ εἶναι πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ, θὰ ἀπαστρέπτουν ἀπὸ εὐχαρᾶν καὶ εὐτυχίαν καὶ μὲ μεγίστην εὐχαρίστησιν θὰ ἀκούσουν τοὺς λόγους

(1) Ἰωάν. ε' 25, 28.

(2) Πραξ. β' 24. Περὶλ. Ρωμ. η' 11. Α' Κορ. στ' 14.

(3) Ρωμ. β' 6-8 Περὶλ. Β' Κορ. ε' 10.

ἐκείνους : « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου » (1). Οἱ δὲ ἀμετανόητοι ἁμαρτωλοί, οἱ ὅποιοι θὰ παρίστανται τεταραγμένοι καὶ ἔμφοβοι εἰς τὰ ἀριστερά του, μὲ μεγίστην θλίψιν θὰ ἀκούσουν τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους λόγους : « Πορεύεσθε ἀπ' ἔμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ » (2).

Μετὰ τὴν φοβερὰν αὐτὴν κρίσιν οἱ μὲν δίκαιοι καὶ ἐνάρετοι θὰ εἶναι αἰωνίως πλησίον τοῦ Θεοῦ, τῆς πηγῆς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς εὐτυχίας, καὶ θὰ κληρονομήσουν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, « ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη » (3). Οἱ δὲ πονηροὶ καὶ διαφθαρμένοι θὰ εἶναι μακρὰν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἢ συνειδησίς των θὰ τοὺς ἐπιπλήτη σκληρῶς καὶ θὰ αἰσθάνονται αἰωνίως « θλίψιν καὶ στενοχωρίαν » (4).

Βεβαίως καὶ αἱ ἀμοιβαὶ τῶν ἐναρέτων καὶ αἱ ποιναὶ τῶν ἁμαρτωλῶν δὲν θὰ εἶναι δι' ὅλους αἱ αὐταί, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὸν βαθμὸν τῶν πράξεων ἐκάστου.

Εἶναι ἄγνωστος καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκίμη τοῦ ἀγγέλου ἡ φοβερὴ ἡμέρα τῆς κρίσεως, διὰ τὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι, ὅπως αἱ φρόνιμοι παρθένοι τῆς παραβλήης (5). Ἐτοιμος δὲ λέγομεν ὅτι εἶναι ὁ Χριστιανὸς ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

§ 40. Αἱ κυριώτεραι δογματικαὶ διαφοραὶ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς διαμαρτυρομένης ἐκκλησίας.

1. Τὴν ἀρχαίαν ἀποστολικὴν παράδοσιν, τὴν ὅποιαν μὲ τὴν εὐλάβειαν φυλάττει ἡ Ἐκκλησία μας, ἡ μὲν δυτικὴ ἐκκλη-

(1) Ματθ. κε' 31.

(2) Ματθ. κε' 41.

(3) Α' Κορ. β' 9.

(4) Ρωμ. β' 9.

(5) Ματθ. κω' 4, 13.

σία διέφθειρος καὶ ἐνόθευσε τελείως, ἡ δὲ τῶν διαμαρτυρομένων ἀπέρριψε.

2. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία παρὰ τοὺς λόγους τῆς ἁγίας Γραφῆς (1) διδάσκει ὅτι ἡ παρθένος Μαρία ἐγεννήθη ἄνευ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἄτοπος, διότι, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἡ παρθένος Μαρία ἐγεννήθη φυσικῶς, ἐπομένως ἔφερε καὶ αὕτη τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα. Οἱ διαμαρτυρόμενοι θεωροῦσι τὴν Θεοτόκον ἄπλην γυναῖκα!

3. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἐναντίον τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (2) διδάσκει ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (filioque) καὶ τὴν φράσιν αὐτὴν ἀνέγραψε παρανόμως καὶ καὶ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως. Τὴν διαστροφὴν ταύτην παρεδέχθησαν καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι.

4. Ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει ρητῶς, ὅτι κανεὶς ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀγαθός, ἤτοι ἀναμάρτητος, εἰμὴ μόνον ὁ Θεός (3), ἡ δυτικὴ ἐκκλησία διδάσκει ὅτι ὁ πάπας εἶναι ἀλάθης, δηλαδή ἀναμάρτητος. Ἀποδίδει δηλαδή θείαν ιδιότητα εἰς ἄνθρωπον θνητόν. Ἡ ἀρχαία ἀδιαίρετος Ἐκκλησία μόνον τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους ἐθεώρει ἀλαθήτους; συμφώνως πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφήν (4).

5. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία παραδέχεται ἐπίσης ἐπὶ μυστήρια, ἡ δὲ τῶν διαμαρτυρομένων μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν θείαν εὐχαριστίαν θεωρεῖ ὡς μυστήρια, τὰ δὲ λοιπὰ ὡς ἀπλᾶς τελεταί. Ἄλλ' ὅμως καὶ κατὰ τὴν τέλει τῶν μυστηρίων διαφέρουν διότι ἡ μὲν Ἐκκλησία μας ἀκολουθεῖ τὴν ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἡ δὲ δυτικὴ καὶ ἡ τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησία ἐκαινοτόμησαν.

6. Ἡ Ἐκκλησία μας συμφώνως μὲ τὴν σημασίαν τοῦ βαπτίζω, μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, βαπτισθέντος εἰς

(1) Ρωμ. Ε' 12, 19. Περβλ. γ' 23.

(2) Ἰωάν. ιε' 26.

(3) Ματθ. ιθ' 17. Περβλ. «Μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ Θεοῦ» (Σιμωνίδης).

(4) «Ἐδόξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» γράφουσιν οἱ ἀπόστολοι, ἀφοῦ συνήλθον ἐν συνόδῳ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (Πραξ. ιε' 28).

τὸν Ἰορδάνην (1), μὲ τὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τέλεσιν τοῦ μυστηρίου (2) καὶ μὲ τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου (3), βαπτίζει, τουτέστι βυθίζει εἰς τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας τοῦ προσερχομένου εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ δὲ δυτικὴ ἐκκλησία καὶ ἡ τῶν διαμαρτυρομένων τελοῦσι τὸ βάπτισμα διὰ ραντισμοῦ. Ἄλλ' ὁ τρόπος οὗτος τοῦ μυστηρίου ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν καὶ μόνον κατ' ἐξαιρέσιν ἐγένετο εἰς τοὺς βαρέως ἀσθενεῖς.

7. Τὸ χρῆσμα ἡ μὲν Ἐκκλησία μας συμφώνως μὲ τὴν καθιερωμένην συνήθειαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τελεῖ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ διὰ πρεσβυτέρου ἢ ἐπισκόπου ἀδιαφόρως. Ἡ δὲ δυτικὴ ἐχώρισε αὐτὸ ἀπὸ τὸ βάπτισμα, τὸ τελεῖ εἰς ἡλικίαν 12 ἔως 14 ἐτῶν καὶ μόνον δι' ἐπισκόπου.

8. Ἐν ᾧ ἡ ἀρχαία ἀδιαίρετος Ἐκκλησία κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων μὲ ἄρτον ἐτέλει τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, ἡ δυτικὴ ἐκκλησία μεταχειρίζεται ἄζυμα. Ἐπίσης καίτοι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, λαβὼν τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου, εἶπε ρητῶς εἰς τοὺς μαθητάς του: «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», ἡ δυτικὴ ἐκκλησία κατὰ προτίμησιν παρέχει τὸν ἡγιασμένον οἶνον μόνον εἰς τοὺς κληρικούς. Οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι παρὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (4), παραδέχονται, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἀλλ' ἀπλῶς τύπος αὐτῶν!

9. Ὡς πρὸς τὸ εὐχέλαιον ἡ δυτικὴ ἐκκλησία παρὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν (5) καὶ τὴν καθιερωμένην χρῆσιν τοῦ μυστηρίου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, παρέχει αὐτὸ μόνον εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους, ὡς ἐφόδιον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

10. Τέλος ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης οἱ μὲν δια-

(1) Ματθ. γ' 16. Μαρκ. α' 10.

(2) Πραξ. η' 38-39. ι' 47.

(3) Ρωμ. στ' 4. Κολ. β' 12.

(4) Ματθ. κστ' 26-28. Ἰωάν. στ' 51, 53-54. Πρβλ. Α Κορ. ι' 16, 17.

(5) Μάρκ. στ' 13. Ἰακ. ε' 14, 15.

μαρτυρόμενοι, πλὴν τῶν τῆς Ἀγγλικανικῆς ἑκκλησίας, κατήργησαν τὴν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου, θεωροῦσι δὲ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους ὡς ἀπλοῦς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι παρ' αὐτοῖς νυμφεύονται, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ διαμαρτυρόμενοι. Ἡ δὲ δυτικὴ ἑκκλησία ἀπαγορεύει ἀπολύτως τὸν γάμον εἰς τοὺς κληρικούς.

1167.04

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΗΘΙΚΟΝ
ΚΟΙΝΟΝ

§ 41. Περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως ἔγινε λόγος περὶ τῶν δογματικῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐκεῖ εἶδομεν κατὰ πλάτος ποῖος εἶναι ὁ Θεός, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς τοῦ κόσμου· ὅτι ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα του· ὅτι προνοεῖ περὶ ὅλων μὲν τῶν δημιουργημάτων του, πρὸ πάντων ὅμως περὶ τοῦ ἀνθρώπου, χάριν τοῦ ὁποίου ἀπέστειλε καὶ τὸν μονογενῆ του Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον. Ἐν γένει δὲ παρατηρήσαμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι φιλοστοργότατος πατὴρ μας καὶ ὁ μέγιστος εὐεργέτης μας· διότι εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν καὶ ζωὴν καὶ ὑπαρξιν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀγαθὸν ἔχομεν (1).

Μένει τώρα εἰς τὸ δευτέρον μέρος νὰ ἐξετάσωμεν ποῖον εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἕκαστος Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ συμμορφώνεται, διὰ νὰ ζῆ καὶ εἰς τὸν παρόντα βίον εὐτυχῆς καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν νὰ κληρονομήσῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἐξέφρασε τὸ θέλημά του εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν δέκα ἐντολῶν, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ. Αἱ δέκα ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι αἱ ἑξῆς :

(1) Πραξ. ιζ' 28. Α Κορ. δ' 7.

Ἐντολή πρώτη. Ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεός σου· νὰ μὴ πιστεύῃς ὅτι ὑπάρχουν ἄλλοι θεοὶ ἐκτὸς ἐμοῦ.

Ἐντολή δευτέρα. Νὰ μὴ προσκυνῇς καὶ λατρεύῃς τὰ εἰδωλα.

Ἐντολή τρίτη. Νὰ μὴ ὀρκίζεσαι χωρὶς λόγον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Ἐντολή τετάρτη. Ἐξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος νὰ ἐργάζεσαι, τὴν δὲ ἑβδόμην νὰ ἀφιερώνῃς εἰς τὸν Θεόν.

Ἐντολή πέμπτη. Νὰ τιμᾷς τοὺς γονεῖς σου.

Ἐντολή ἕκτη. Νὰ μὴ ἀφαιρῇς τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον σου.

Ἐντολή ἑβδόμη. Νὰ μὴ προσβάλλῃς τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον σου.

Ἐντολή ὄγδοη. Νὰ μὴ κλέπτῃς ὅ,τι ἀνήκει εἰς τοὺς ἄλλους.

Ἐντολή ἐνάτη. Νὰ μὴ μαρτυρῇς ψευδῶς ἐναντίον τοῦ πλησίον σου.

Ἐντολή δεκάτη. Νὰ μὴ ἐπιθυμῇς νὰ ἔχῃς ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν πλησίον σου.

Ἐκ τῶν δέκα ἐντολῶν αἱ μὲν τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεόν, αἱ δὲ ἕξ τελευταῖαι εἰς τὸν πλησίον μας. Ὅλαι δὲ αἱ ἐντολαὶ περιλαμβάνονται εἰς δύο, αἵτινες εἶναι αἱ ἑξῆς :

Ἐντολή πρώτη. Ἀγάπα τὸν Θεόν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου.

Ἐντολή δευτέρα. Ἀγάπα τὸν πλησίον σου, ὅπως τὸν ἑαυτόν σου.

Ἐκ τῶν ἐντολῶν τούτων πηγάζουν τὰ καθήκοντά μας, τὰ ὁποῖα διαιροῦνται 1) εἰς καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν, 2) εἰς καθήκοντα πρὸς τὸν πλησίον καὶ 3) εἰς καθήκοντα πρὸς τὸν ἑαυτόν μας.

Α' Καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

§ 42. Περὶ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν.

Ὅταν λέγωμεν πιστεύω εἰς τὸν Θεόν ἢ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν κλπ. ἐννοοῦμεν, ὅτι παραδεχόμεθα ἀδιστακτικῶς ὅλας ἐκείνας τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας καὶ ἡ ἀγία Γραφή καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως διδάσκουν περὶ τοῦ Θεοῦ ἢ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κλπ.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως νὰ παραδεχόμεθα ἀπλῶς τὰς ἀληθείας ταύτας, ἀλλὰ πρέπει συμφώνως πρὸς αὐτὰς νὰ ζῶμεν ὡς πραγματικοὶ Χριστιανοί. Τότε λέγομεν, ὅτι ἡ πίστις μας εἶναι ζῶσα πίστις, ὅταν συνοδεύεται μὲ ἔργα ἀγαθὰ, δηλαδὴ μὲ ἔργα, τὰ ὁποῖα καὶ τὴν πλησίον ἀνακουφίζουν ἐκ τῆς δυστυχίας καὶ τὴν κοινωνίαν ὠφελοῦν. Ἄλλως ἡ πίστις μας εἶναι νεκρά (1).

Ἡ πίστις μας πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ εἶναι τόσον σταθερά, ὥστε καμμία δύσκολος περίστασις, κανὲν δυστύχημα τοῦ βίου μας νὰ μὴ δύναται νὰ τὴν κλονήσῃ. Ὁ Χριστιανός, ὁ ὁποῖος ἔχει σταθερὰν πίστιν, ὑπομένει μὲ καρτερίαν ὅλας τὰς ἐναντίας περιστάσεις τῆς ζωῆς του. Μάλιστα ἐν καιρῷ ἀνάγκης θυσιάζει καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Τοιαύτην πίστιν ἔδειξεν ὁ Ἰάβ, ὅταν τοῦ συνέβησαν τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα δυστυχήματα ποῦ ἐμάθομεν εἰς τὴν ἱστορίαν. Τοιαύτην πίστιν εἶχον οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι παντοιοτρόπως ἐβασάνισθησαν καὶ τέλος ἔχυσαν τὸ αἷμά των. Τοιαύτην τέλος πίστιν ἔδειξαν ἐπὶ τουρκοκρατίας οἱ πατέρες μας, οἱ ὁποῖοι προειμήσαν νὰ ὑποφέρουν τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς Τούρκους παρὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστιν των. Εἰς τὴν σταθερὰν πίστιν τῶν πατέρων μας ὀφείλομεν ἡμεῖς καὶ θρησκείαν καὶ γλῶσσαν καὶ ἐθνισμόν.

§ 43. Περὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν.

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι φιλόστοργος πατὴρ μας καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφὴν μᾶς ἀγαπᾷ περισσότερον καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς γονεῖς μας (2), ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι εἶναι ὁ μέγιστος εὐεργέτης μας. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς, τὰ τέκνα του, ὀφείλομεν εἰς αὐτὸν μεγάλην εὐγνωμοσύνην. Τὴν εὐγνωμοσύνην μας δεικνύομεν εἰς τὸν Θεόν, ἐὰν τὸν ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μας.

Ὁ Χριστιανὸς τότε ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς του.

(1) Ἰακ. β' 26.

(2) Ἦσ. μθ' 15. Ψαλμ. κστ' 10.

ὅταν ὅλαι αἱ σκέψεις τοῦ νοῦ του, ὅλαι αἱ ἐπιθυμίαι τῆς καρδίας τον καὶ ὅλαι αἱ πράξεις του εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (1). Πρέπει δὲ ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἡ πίστις μας, νὰ εἶναι σταθερά, δηλαδή οὔτε θλίψις, οὔτε στενοχωρία οὔδὲ δυστυχήματα νὰ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ τὴν διαείσουν (2).

§ 44. Περὶ ἐλπίδος πρὸς τὸν Θεόν.

Ὁ Χριστιανός, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἔχει πεποίθησιν ὅτι ὁ Θεὸς εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις τῆς ζωῆς του δὲν θὰ τὸν ἀφήσῃ χωρὶς βοήθειαν. Ἡ πεποίθησις αὕτη ὀνομάζεται ἐλπίς πρὸς τὸν Θεόν (3). Τῆς ἐλπίδος πρὸς τὸν Θεόν ἔχομεν ἀνάγκην ἐν καιρῶ δυστυχημάτων καὶ θλίψεων, διότι συντελεῖ μεγάλως πρὸς παρηγορίαν καὶ ἀνακούφισιν τῆς ψυχῆς μας, παρέχουσα εἰς ἡμᾶς σωτήριον ὄπλον τὴν ὑπομονήν.

Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως παρομοιάζουν τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεὸν μὲ ἀκτίνα φωτὸς ἐν μέσῳ πυκνοτάτου σκοτόυ· μὲ φωνὴν ἀνθρώπου εἰς τὴν ἔρημον, τὴν ὁποῖαν ἀκούει ὁ περιπλανώμενος ἔδοιπόρος καὶ σφίζεται, μὲ σανίδα, διὰ τῆς ὁποίας σφίζεται ὁ ναυαγὸς ἐκ τοῦ καταποντισμοῦ· καὶ τέλος μὲ καταφύγιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σφίζομεθα ἀπὸ ἐπικειμένου κινδύνου.

Ἡ ἀγία Γραφή μακαρίζει τὸν χριστιανὸν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ὑπομένει καρτερικῶς διαφόρους δοκιμασίας, διότι, λέγει, θὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν στέφανον τῆς αἰωνίου ζωῆς. (4).

Ὁ χριστιανός, ὁ ὁποῖος πιστεύει εἰς τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ αὐτὸν ἔξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐλπίζει εἰς τὴν κραταίαν του προστασίαν, λέγεται εὐσεβής.

(1) Φιλιπ. δ' 8, 9. Ἰωάν. ιδ' 21.

(2) Ρωμ. η' 35, 37-39.

(3) Ψαλμ. κβ' 1, 4, 6. κστ' 1. λβ' 20, 21. με' 2. μθ' 15.

(4) Ἰακ. α' 12.

§ 43. Περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας
καὶ ἰδίως περὶ προσευχῆς.

Λατρεία ὀνομάζεται τὸ σύνολον τῶν τύπων καὶ τῶν ἱεροτε-
λεστιῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζομεν πρὸς τὸν Θεὸν τὴν ἐσωτε-
ρικὴν μας εὐσέβειαν. Τὸ κυριώτερον μέρος τῆς λατρείας εἶναι τὸ
μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, τὸ ὁποῖον συνοδεύουν διάφο-
ροι ὕμνοι καὶ προσευχαὶ πρὸς τὸν Θεόν, ἢ ἀνάγνωσις τῆς ἁγίας
Γραφῆς καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου. Τελεῖται δὲ ἡ λατρεία
ἐν τοῖς ναοῖς.

Μέρος τῆς θείας λατρείας εἶναι ἡ προσευχή. Ὅταν ὁ χρι-
στιανὸς ἐκφράζη διὰ λόγων τὰ συναισθηματά του ἢ τὰς ἐπιθυ-
μίας του πρὸς τὸν Θεόν, παρὰ τοῦ ὁποίου ζητεῖ νὰ ἐκκληρω-
θοῦν, τότε λέγομεν ὅτι προσεύχεται. Ὁ χριστιανὸς δηλαδή ἄλ-
λοτε δοξολογεῖ τὸν Θεὸν διὰ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ μεγαλεῖον ἄλ-
λοτε τὸν εὐχαριστεῖ διὰ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα καθ' ἐκάστην λαμβά-
νει· ἄλλοτε ἐκφράζει πρὸς τὸν Θεὸν μετάνοιαν καὶ ζητεῖ παρ'
αὐτοῦ συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν του· καὶ ἄλλοτε ζητεῖ παρὰ τοῦ
Θεοῦ κάτι τι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς αὐτόν.

Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἐκπληροῖ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ χριστιανοῦ,
τότε λέγομεν ὅτι εἰσακούει τὴν προσευχὴν του.

Ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴν προσευχὴν τοῦ χριστιανοῦ, πρῶτον
ὅταν πρόερχεται ἀπὸ καθαρὰν καρδίαν, δηλαδὴ ἀφοῦ προηγου-
μένως καθαρισθῆ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς μετανοίας, παρί-
δειγμα ὁ τελώνης καὶ ὁ ἄσωτος υἱὸς· δεύτερον ὅταν γίνεται μὲ
πίσιν θερμῆν, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται νὰ εἰσακούσῃ τὴν προσευχὴν
του (1), ὅπως εἰσήκουσε τὴν προσευχὴν τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ζαχα-
ρίου καὶ ἄλλων· τρίτον ὅταν ὁ προσευχόμενος ἐννοῇ τί ζητεῖ
παρὰ τοῦ Θεοῦ (2)· καὶ τέταρτον ὅταν ζητῇ τὰ ἀπολύτως ἀναγ-
καῖα παρὰ τοῦ Θεοῦ (3).

(1). Ἰάκ. α' 6. Μιτ. ια' 24.

(2) Ματθ. σι' 7.

(3) Ἰάκ. 8' 3.

Ὁ χριστιανὸς δύναται νὰ προσεύχεται εἰς πάντα τρόπον (1), διότι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν (2). Τοιοῦτοτρόπως ἕκαστος χριστιανὸς προσεύχεται εἰς τὸν οἶκόν του. Κυρίως ὅμως τόπος προσευχῆς εἶναι ὁ ναός· διότι συνερχόμενοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ τὸν ἔχομεν ἐν μέσῳ ἡμῶν (3). Ἔπειτα εἰς τὸν ναὸν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἀγιαζόμεθα, ψάλλονται ὕμνοι πρὸς τὸν Θεόν, κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου φωτιζόμεθα εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ τέλος πάντες ὁμοῦ προσευχόμενοι δεικνύομεν ἀδελφικὴν ἀγάπην πρὸς ἀλλήλους.

Ὅταν δὲ πρόκειται νὰ προσευχηθῶμεν, πρέπει νὰ ἰστάμεθα μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ καὶ νὰ ἀπευθύνωμεν τὴν προσευχήν μας μὲ πολλὴν ἐνλάβειαν πρὸς τὸν Θεόν. Πρέπει δὴλα δὴ νὰ προσέχωμεν πολὺ, μήπως ἐκφύγη ἀπὸ τὰ χεῖλη μας λέξις τις ἢ φράσις ἀνάρμοστος ἢ μήπως ἢ ὅλη στάσις μας δὲν εἶναι ὅπως πρέπει. Τοιαύτην στάσιν ἀνάρμοστον ἔδειξεν ὁ Φαρισαῖος τῆς παραβολῆς καὶ διὰ τοῦτο ἡ προσευχή του δὲν εἰσηκούσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ.

§ 46. Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους θαυμαστὴν ὁμιλίαν του, συνέστησεν εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅταν προσεύχωνται, νὰ μὴ μεταχειρίζονται πολλὰ λόγια καὶ χωρὶς νὰ ἐννοοῦν τί λέγουν. Ἐδῶκε δὲ καὶ ὑπόδειγμα συντόμου καὶ περιεκτικῆς προσευχῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του ὀνομάζεται *Κυριακὴ προσευχή*.

Εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς προσφωνοῦντες τὸν Θεὸν καλοῦμεν αὐτὸν μὲ τὸ τρυφερώτατον ὄνομα τοῦ πατρὸς. Διὰ τούτου δὲ ἀναγνωρίζομεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν μεγά-

(1) Α' Τιμ. β' 8.

(2) Ἰωάν. δ' 21.

(3) Ματθ. ιη' 20.

λην ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς αἰσθάνεται πρὸς ἡμᾶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἔχομεν καθῆκον, ὡς τέκνα του, νὰ ἀνταποκρινώμεθα καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην ἀγάπην. Ἀφοῦ δὲ ἀναγνωρίζομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ μας, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι εἴμεθα ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ ἴσοι καὶ πρέπει νὰ μᾶς συνδέη πάντοτε ἀδελφικὴ ἀγάπη.

Ὁ Θεὸς βεβαίως δὲν κατοικεῖ μόνον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, διότι εἶναι πανταχοῦ παρών. Ἀλλὰ λέγομεν ὅτι εἰς τοὺς οὐρανοὺς κατοικεῖ (1), ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ δεῖξωμεν τὸ ἄπειρον αὐτοῦ μεγαλεῖον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἔχωμεν τὸν νοῦν μας ἐστραμμένον πάντοτε εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθὴς πατρίς μας (2).

Ἐπτὰ σπουδαῖα πράγματα ζητοῦμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Αἴτημα πρῶτον. «Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», ἦτοι ἄς εἶναι ἅγιον καὶ παρ' ἡμῖν τὸ ὄνομά σου. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι βεβαίως ἅγιον (3) τουτέστι σεβαστόν, ἔντιμον, ἔνδοξον διὰ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἔργα του. Ἀγιάζομεν δὲ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς, δηλαδὴ τὸ σεβόμεθα, τὸ τιμῶμεν καὶ τὸ δοξάζομεν διὰ τῶν καλῶν ἔργων μας (4). Ὅταν ὁμως οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις μας δὲν εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τότε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βεβηλοῦμεν, δηλαδὴ τὸ ἀτιμάζομεν (5).

Αἴτημα δεύτερον. «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου», τουτέστι φώτισον τὴν ψυχὴν μας, ὥστε νὰ σκέπτεται πάντοτε τὸ ἀγαθόν, λάμπον καὶ εἰς τὴν καρδίαν μας (6), ὥστε νὰ αἰσθάνεται καὶ ἐπιθυμῇ πᾶν ὅτι εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ ἅγιον θέλημά σου. Τοιοῦτοτρόπως σὺ θὰ βασιλεύῃς μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὄχι ἡ ἁμαρτία (7).

(1) Ψαλμ. β' 4. ριγ' 25. ριβ' 1.

(2) Φιλιπ. γ' 20. Κολ. γ' 1-2. Ἐβρ. ιβ' 22 κέ. ιγ' 14.

(3) Λουκ. α' 49. Πρβλ. Ψαλμ. λβ' 21. ρι' 9.

(4) Ματθ. ε' 16. Πρβλ. Ἰωαν. ιε' 8. Α' Πετρ. β' 12. γ' 15.

(5) Ἰεζ. κ' 39, 44. λστ' 20-23. μγ' 8. Ρωμ. β' 23. Α' Τιμ. στ' 14

(6) Β' Κορ. δ' 6. Α' Θεσ. γ' 13. Β' Θεσ. β' 17.

(7) Ρωμ. η' 12-14.

Αίτημα τρίτον· «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς», τουτέστιν ὅπως ἐκτελεῖται τὸ θέλημά σου εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἐνίσχυσον καὶ ἡμᾶς διὰ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, ὥστε νὰ ἐκτελώμεν καὶ ἡμεῖς αὐτὸ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας (1). Τοῦτο δὲ θὰ εἶναι ἡ ἀληθῆς εὐτυχία μας (2).

Αίτημα τέταρτον. «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον». Ἐπιούσιος λέγεται ὁ ἄρτος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν μας. Διὰ τοῦ ἐπιούσιου ἄρτου δηλοῦνται μεταφορικῶς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα καὶ μόνον πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ὅταν τις ζητῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἄλλο τι πλὴν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων, εἶναι ἀδύνατον ἡ προσευχή του νὰ εἰσακουσθῇ (3).

Αίτημα πέμπτον. «Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν», τουτέστι συγχώρησον τὰ ἁμαρτήματά μας, καθὼς καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων, οἵτινες ἔπταισαν εἰς ἡμᾶς. Κατὰ ταῦτα τότε μόνον ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τὸς πολλὰς καὶ μεγάλας ἁμαρτίας μας, ὅταν καὶ ἡμεῖς συγχωρῶμεν τὰς ὀλίγας ἁμαρτίας τῶν ἄλλων πρὸς ἡμᾶς (4). Τὰ ἁμαρτήματα λέγονται ἐνταῦθα ὀφειλήματα (=χρέη), ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς ὀφειλέτης (=χρεώστης).

Αίτημα ἕκτον. «Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν», τουτέστι σὲ παρακαλοῦμεν, οὐράνιε Πάτερ, νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃς νὰ ἐμπέσωμεν εἰς τὰς παγίδας (5) τοῦ πειρασμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς μας (6).

Αίτημα ἕβδομον. «Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», τουτέστιν ἐὰν ὅμως ἐμπέσωμεν εἰς τὰς παγίδας τοῦ πειρασμοῦ καὶ περιέλθωμεν τελείως εἰς τὴν ἐξουσίαν του, ὥστε νὰ ἐκτελώ-

(1) Πραξ. κα' 14. Ἐβρ. ιβ' 9. Ἰακ. δ' 7.

(2) Λουκ. ια' 28. Ἐβρ. ιβ' 9. Ρωμ. β' 13. Ἰακ. α' 25.

(3) Ἰακ. δ' 3.

(4) Ματθ. στ' 14. ιη' 21-35. Πρβλ. Λουκ. ζ' 41-42.

(5) Σειρ. θ' 13.

(6) Ἰδὲ σελ. 17 περὶ τοῦ ἔργου τῶν πονηρῶν ἀγγέλων.

μεν ἀποκλειστικῶς τὸ θέλημά του (1), σὲ παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς βοηθήσῃ; νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὴν φοβερὰν αὐτὴν δουλείαν.

«Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν». Ταῦτα δὲ πάντα ζητοῦμεν ἀπὸ σέ, ὦ οὐρανιε Πάτερ, διότι γνωρίζομεν ὅτι εἶσαι βασιλεὺς παντοδύναμος καὶ ἔνδοξος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐπομένως ὅλα εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν σου. Εἴθε δὲ νὰ εἰσακουσθῇ ἡ προσευχή μας.

§ 47. Περὶ ἑορτῶν.

Ἡ προσευχή μας, τὴν ὁποίαν ἀλευθύνομεν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῷ ναῷ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν· διότι ἐμποδιζόμεθα ἀπὸ τὴν ἐργασίαν μας. Διὰ τοῦτο ὠρίσθησαν *ἰδιαιτέροι ἡμέραι*, κατὰ τὰς ὁποίας προσευχόμεθα καὶ ἐν γένει ἐκτελοῦμεν τὰ θρησκευτικά μας καθήκοντα. Αἱ ἡμέραι αὗται ὀνομάζονται *ἑορταί*, δηλαδή ἡμέραι ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Θεόν.

Πρώτη ἑορτὴ ὀρισθεῖσα κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους (2) ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ *Κυριακή*, τὴν ὁποίαν ἑορτάζομεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Κατόπιν ὠρίσθησαν καὶ ἄλλαι ἑορταί εἰς τιμὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (ὡς ἡ τῆς Γεννήσεως, ἡ τῶν Θεοφανείων, ἡ τοῦ Πάσχα, ἡ τῆς Ἀναλήψεως, ἡ τῆς Μεταμορφώσεως κλπ.), τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς (ὡς ἡ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἡ τῆς Κοιμήσεως κλπ.) καὶ τῶν ἁγίων.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ναὸς εἶναι οἶκος τοῦ Θεοῦ (3), διὰ τοῦτο ἔχομεν καθήκον κατὰ τὰς ἑορτάς νὰ προσερχόμεθα μὲ πολλὴν εὐλάβειαν (4), νὰ παρακολουθῶμεν μετὰ προσοχῆς τὴν θεϊὰν λειτουργίαν καὶ ἐν γένει ἡ στάσις μας πρέπει νὰ εἶναι *ἄμεμπτος*. Τοι-

(1) Β' Τιμ. β' 26.

(2) Ἀποκ. α' 10.

(3) Ἰωάν. β' 16. Ψαλμ. εδ' 5. Ἀββακ. β' 20.

(4) Ψαλμ. ε' 8. κη' 9. ρλξ' 2.

αὐτὴν στάσιν ἀποδέχεται καὶ εὐλογεῖ ὁ Θεός. Τοῦναντίον ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν χωρὶς εὐλάβειαν καὶ σεβασμὸν καὶ γελῶσιν ἢ φλυαροῦσιν ἐντὸς αὐτοῦ, εἶναι ἄξιοι πολλῆς κατακρίσεως, ἀποδεικνύονται χωρὶς ἀνατροφὴν καὶ ἐπισύρουν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ.

Ἐπίσης ἔχομεν καθῆκον νὰ ἀπέχωμεν κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀπὸ πάσης ἐργασίας σωματικῆς καὶ νὰ ἀφιερῶνωμεν τὸν χρόνον μας εἰς ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν βιβλίων, διὰ τῶν ὁποίων γινόμεθα χρηστότεροι.

Ἐν καιρῷ ὅμως ἀνάγκης, ὅταν πρόκειται ἢ νὰ βοηθήσωμεν ἀσθενῆ ἢ νὰ σώσωμεν τὴν κινδυνεύουσαν ζωὴν τοῦ πλησίον (ἐν καιρῷ πυρκαϊῆς ἢ ἐν καιρῷ πνιγμοῦ) ἢ νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν Πατρίδα κινδυνεύουσαν, ἀπαραίτητον καθῆκον ἔχομεν νὰ θυσιάσωμεν τὴν ἀνάπαυσίν μας καὶ νὰ σπεύδωμεν εἰς βοήθειαν. Ἐν γένει δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι, ὅταν ἀσχολούμεθα εἰς ἔργα φιλανθρωπίας, μᾶλλον τιμῶμεν τὰς ἑορτὰς. Τὸ παράδειγμα μᾶς ἔδωκεν ὁ Κύριος ἡμῶν θεραπεύσας ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου πολλάκις πολλοὺς ἀσθενεῖς, εἰς δὲ τοὺς ἀγανακτοῦντας Ἰουδαίους εἶπε: «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» (1).

§ 48. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ.

Ἄφοῦ ὁ Θεός, καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἶναι ὁ μέγιστος εὐεργέτης μας καισυγχρόνως ἐκ τῶν ἔργων του ἀποδεικνύεται θαυμαστός καὶ ἔνδοξος, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι δόξαν καὶ τιμὴν ὀφείλομεν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ἅγιον καὶ δεδοξασμένον. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὁσάκις ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸ συνοδεύει πάντοτε μὲ εὐλογίαν καὶ δόξαν (2).

(1) Μαρκ. β' 27.

(2) Β' Κορ. ια' 31. «Ὁ Θεός καὶ πατὴρ ... ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας» Πρβλ. Γαλ. ε' 5. Ρωμ. α' 25. ια' 36. Β' Τιμ. δ' 18 κλπ.

Καὶ ὁ προφητάναξ Δαυὶδ κρούων τὴν λύραν του δοξάζει καὶ εὐλογεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ λέγων· «προσφέρετε δόξαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»(1)· «ἄς ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ» (2)· «ἄς ἐπαινέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ ὕμνον» (3)· «εὐλογημένον τὸ ὄνομα τῆς δόξης; αὐτοῦ» (4) καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κατὰ ταῦτα ἀσέβειαν δεικνύουν μεγάλην καὶ ἀχαριστίαν πολλὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὅσοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνευλαβῶς. Τοιοῦτοι εἶναι ὅσοι βλασφημοῦν, δηλαδὴ κακολογοῦν καὶ ὀβριζοῦν τὸν Θεόν, ὅσοι καταρῶνται, τουτέστι παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ἐχθρούς των, καὶ ὅσοι ὀρκίζονται ψευδῶς.

Ὁρκίζομαι σημαίνει προσκαλῶ μάρτυρα τὸν Θεόν, ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λέγω, εἶναι ἀληθές; ἢ ὅτι θὰ ἐκτελέσω τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποῖαν ἔδωκα εἰς τινά. Ἄφου λοιπόν, ὅταν ὀρκιζώμεθα, προσκαλοῦμεν μάρτυρα τὸν Θεόν, πρέπει κατ' ἀνάγκην ὁ ὅρκος μας νὰ εἶναι ἀληθής. Διὰ τοῦτο ὁ ὀρκιζόμενος ψευδῶς ὄχι μόνον εἰς τὴν κοινωνίαν δὲν ἔχει κιμνίαν ὑπόληψιν, ἀλλὰ καὶ μέλλει νὰ τιμωρηθῇ σκληρῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (5).

Ὁ εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος Χριστιανὸς ἀποφεύγει τὸν ὅρκον συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (6)· διότι ὅρκος δι' αὐτὸν εἶναι ὁ λόγος του. Τοῦναντίον καταφεύγει εἰς τοὺς ὅρκους ὁ ψεύστης μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ψεύδους του· διότι δὲν τὸν πιστεύουν πλέον, καὶ ὅταν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιστάσεις τινές, καθ' ἃς ὁ ὅρκος ἐπιβάλλεται εἰς πάντα Χριστιανόν· οἷον ἐν δικαστηρίῳ ἢ ὅταν ἀναλαμβάνωμεν ὑπηρεσίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἢ ἐν τῷ στρατῷ κλπ. Ὁ παραβαίνων τὸν ὅρκον του ἐν τῇ πολιτείᾳ τιμωρεῖται αὐστηρότατα.

(1) Ψαλμ. κη' 2.

(2) Αὐτόθι λγ' 4.

(3) Αὐτόθι ξη' 35.

(4) Αὐτόθ. σα' 19.

(5) Ζαχ. ε' 4.

(6) Ματθ. ε' 34-37.

Β'. Καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν πλησίον.**§ 49. Περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον.**

Μετὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἡ ὁποία εἶναι «πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή» (1), δευτέρα ὁμοία μὲ αὐτὴν ἐντολή εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Αἱ δύο αὗται ἐντολαὶ τόσον στενῶς συνδέονται πρὸς ἀλλήλας, ὥστε δὲν δύναται παντελῶς νὰ ἐννοηθῇ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν ἄνευ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ ἀγία Γραφή λέγει ρητῶς: «Ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν» (2).

Ποῖος εἶναι ὁ πλησίον, μᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν ὥραίαν παραβολὴν τοῦ ἐλεήμονος Σαμαρείτου (3). Ὅταν λέγωμεν ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ὅπως τὸν ἑαυτὸν μιν, ἐννοοῦμεν ὅτι φέρομαι πρὸς αὐτὸν οὔτως, ὅπως θὰ ἤθελον καὶ αὐτὸς νὰ φερθῇ πρὸς ἐμέ. Μὲ ἄλλους λόγους ἀγαπᾷ τὸν πλησίον μου α') ὅταν ἀποφεύγω πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ τὸν βλάβῃ (4) β') ὅταν τὸν ὑπερασπίζωμαι ἀδικούμενον· καὶ γ') ὅταν τὸν εὐεργετῶ.

Ἐπειδὴ δὲ πλησὸν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι πᾶς ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο ἡ ἀγάπη μας δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς οἰκείους ἢ τοὺς φίλους ἢ τοὺς ὁμοεθνεῖς μας, ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνεται πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς μας. Τοιαύτην ἀγάπην ἐδίδαξεν ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὄμιλιαν του (5) καὶ εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Σαμαρείτου (6) καὶ τοιαύτην ἀγάπην ἔδειξε πρὸς τοὺς σταυρωτάς του (7).

(1) Ματθ. κβ' 38.

(2) Α' Ἰωάν. δ' 20.

(3) Λουκ. ι' 30-37.

(4) Ρωμ. ιγ' 10: «Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται».

(5) Ματθ. ε' 44-48.

(6) Λουκ. ι' 25-37.

(7) Λουκ. κγ' 34.

§ 30. **Περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς γονεῖς.**

Πρῶτος πλησίον, πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ στραφῇ ἡ ἀγάπη μας, εἶναι οἱ γονεῖς μας· διότι αὐτοὶ μᾶς ἔδωκαν τὴν ζωὴν, αὐτοὶ ἀγωνίζονται καὶ κοπιᾶζουν διὰ τὴν ἀνάπτυξίν μας, αὐτοὶ φροντίζουν μὲ πᾶσαν θυσίαν διὰ τὴν μόρφωσίν μας. Ἡ ἀγάπη των πρὸς ἡμᾶς εἶναι τόσο ἰσχυρά, ἡ ἀφοσίωσίς των εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ γονεῖς μας εἶναι δι' ἡμᾶς δεύτερος Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἔχομεν λοιπὸν καθῆκον ἱερὸν καὶ ἅγιον νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς γονεῖς μας. Δεικνύομεν δὲ τὴν ἀγάπην μας πρὸς αὐτούς, ὅταν τοὺς τιμῶμεν καὶ τοὺς σεβώμεθα. Τοῦτο δὲ διδάσκει ἡ πέμπτη ἐντολὴ λέγουσα· Νὰ τιμᾶς τοὺς γονεῖς σου.

Ἄλλο καθῆκον ἱερὸν ἔχομεν νὰ ὑπακούωμεν προθύμως καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς αὐτούς. Ἡ ἅγια Γραφὴ λέγει ρητῶς· «Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι· τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον καὶ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ» (1). Ἡ ὑπακοὴ πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι καὶ ὠφέλιμος εἰς ἡμᾶς· διότι πάντοτε οἱ γονεῖς θέλουν τὸ καλὸν τῶν τέκνων. Ἄριστον παράδειγμα ὑπακοῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ἔχομεν αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν χρόνον τῆς παιδικῆς του ἡλικίας «ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς» (2).

Τελευταῖον καθῆκον ἐπίσης ἱερὸν ἔχομεν νὰ εὐγνωμονῶμεν (3) πρὸς αὐτούς. Δεικνύομεν δὲ τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τοὺς γονεῖς, ὅταν ἐκπληρῶμεν πάσας αὐτῶν τὰς ἀνάγκας· ὅταν ὑποφέρωμεν ἀγογγύστως τὰς ἐκ τοῦ γήρατος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προσερχομένας ἑλλείψεις ἢ ἰδιοτροπίας των, ἐνθυμούμενοι καὶ ἡμεῖς πόσον τοὺς ἐβασανίζομεν, ὅταν ἡμεθα μικροί· ὅταν περιθάλλωμεν αὐτούς ἐν τῇ ἀσθενείᾳ των· καὶ τέλος ὅταν κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς των μένωμεν πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτούς. X

(1) Κολ. γ' 20.

(2) Λουκ. β' 51.

(3) Σειρ. ζ' 27, 28.

Ὅταν ἐκπληρῶμεν πιστῶς τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καθήκοντα, ἔχομεν τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐλογίας αὐτῶν, τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην τῆς κοινωνίας.

Παραδείγματα τέκνων φιλοστόργων παρέχει ἡ ἅγια Γραφή τὸν Ἰωσήφ, τὴν Ρεύθ, τὸν Τωβίαν, αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος, ὅτε ἦτο ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐφρόντισε περὶ τῆς παναγίας μητρὸς του. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἔθνους μας δὲν ὑστερεῖ εἰς τοιαῦτα παραδείγματα· διότι ἀναφέρει τὴν ἡρωίδα Ἀντιγόνην, τὸν Κλέοβιν καὶ Βίτωνα, τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ ἄλλους.

Τοῦναντίον τὰ τέκνα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄστοργα πρὸς τοὺς γονεῖς των, ἀποδεικνύονται ὅτι εἶναι τελείως διεφθαρμένα. Τὸ τέλος τῶν τέκνων τούτων εἶναι ἐλθεινόν· διότι ζοῦν ὑπὸ τὴν κατάραν τῶν γονέων των, ὑπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τὴν περιφρόνησιν τῆς κοινωνίας καὶ δὲν προκόπτουν ποτέ. Ἡ ἅγια Γραφή ὀνομάζει τὰ τέκνα ταῦτα ἄπιστα καὶ μάλιστα τὰ χαρακτηριστικῶς καὶ ἀπίστου χειρότερα (1).

Οἱ δὲ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι οὐ μόνον ἐτιμῶρουν σκληρῶς τοὺς ἀχαριστοὺς πρὸς τοὺς γονεῖς υἱούς, ἀλλὰ καί, ἕαν τις μετὰ τὴν τελευτὴν τῶν γονέων του δὲν περιποιεῖτο τοὺς τάφους των, δὲν τὸν ἐξέλεγον ἄρχοντα (2).

Μετὰ τοὺς γονεῖς καθήκον ἔχομεν νὰ ἀγαπῶμεν τρυφερὰ καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μας, οἷον τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφάς μας. Δὲν ὑπάρχει ὠραιότερον οὔτε εὐχαριστότερον ἀπὸ τοῦ νὰ ἀγαπῶνται οἱ ἀδελφοὶ (3) καὶ νὰ βοηθῶνται ἀναμεταξύ των ἐν καιρῷ ἀνάγκης (4).

Τόπον ἐπέχουσι γονέων οἱ κηδεμόνες καὶ μάλιστα οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν, εἰς τοὺς ὁποῖους εἶναι ἀνατεθειμένη ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ ἡμῶν μόρφωσις. Ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη μας

(1) Α΄ Τιμ. ε΄ 8.

(2) Ξενοφ. Ἀπομ. Β΄ 2, 13.

(3) Ψαλμ. ρλβ΄ 1.

(4) Παρ. εῖ΄ 18· ιη΄ 19. Πρβλ. Ξενοφ. Ἀπομ. Β΄ 5, 1—19.

πρὸς αὐτοὺς πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μεγάλη· διότι ἐνῶ εἰς τοὺς γονεῖς μας ὀφείλομεν τὴν φυσικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς διδασκάλους μας χρεοδοτοῦμεν τὴν πνευματικὴν ζωὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἀσυγκρίτως πολυτιμότερα ἀπὸ τὴν φυσικὴν ζωὴν.

Ἐπίσης πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι φροντίζουν πραγματικῶς περὶ τῆς χριστιανικῆς μας μορφώσεως, ἀνήκει πᾶσα τιμὴ καὶ σεβασμὸς (1), πρὸς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν κοινὴν ἡμῶν μητέρα καὶ τροφόν, ἔχομεν καθῆκον νὰ ὑπερασπίσωμεν αὐτὴν πάσῃ θυσίᾳ.

Τέλος ἔχομεν καθῆκον νὰ τιμῶμεν καὶ σεβώμεθα καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς Πολιτείας. Ἡ δρᾶσις αὐτῶν εἶναι πολὺ εὐεργετικὴ· διότι τιμωροῦντες τοὺς πονηροὺς καὶ ἐπαινοῦντες καὶ βραβεύοντες τοὺς ἀγαθοὺς τὴν μὲν κακίαν περιορίζουν, τὴν δὲ ἀρετὴν αὐξάνουν (2) ἐπ' ἀγαθῶ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς Πατρίδος.

§ 21. Καθῆκον τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πλησίον.

Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς τὸ καθῆκον νὰ σεβώμεθα τὰ ἀγαθὰ τοῦ πλησίον. Τοῦτο εἶναι δίκαιον· διότι ὅπου θέλει ἕκαστος νὰ σέβωνται οἱ ἄλλοι τὰ ἀγαθὰ του, τιμωροῦντος ὀφείλει καὶ αὐτὸς νὰ σέβηται τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων. Τὰ σπουδαιότερα ἀγαθὰ ἐκάστου ἀνθρώπου εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία αὐτοῦ.

α') Καθῆκον τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον.

Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ὀνομάζει τὸν Δημιουργὸν Θεὸν τῆς ζωῆς.

(1) Ἐβρ. γ' 17.

(2) ῥωμ. γ' 1-14. Πρβλ. Α' Πετρ. β' 13, 14.

του» (1) καθὼς τὸν ὀνομάζει ἀλλαχοῦ «Θεὸν τῆς σωτηρίας του» (2). Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος μᾶς βεβαιοῖ ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὑπαρξίς, μας ἐν γένει ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ Θεοῦ (3).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ζωὴ καὶ καθόλου ἡ ὑπαρξις ἐνὸς ἐκάστου ἕξ ἡμῶν ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν ἔχομεν κανὲν δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς μας νὰ τὴν διαθέτωμεν, ὅπως θέλομεν. Πολὺ δὲ περισσότερον δὲν ἔχομεν δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μᾶς διατάττει διὰ τῆς ἕκτης ἐντολῆς νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον φονεύοντες αὐτόν.

Κατὰ ταῦτα ὁ φονεὺς δεικνύει μεγίστην ἀσέβειαν πρὸς τὸν Θεόν, διότι παρὰ τὴν ἐντολὴν του ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον του. Βλάπτει μεγάλως τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος, τῆς ὁποίας πιθανὸν νὰ ἦτο ὁ μόνος προστάτης. Βλάπτει μεγάλως καὶ τὴν κοινωνίαν, διότι τὴν στρεῖ μέλους, τὸ ὅποιον πιθανὸν νὰ ἦτο πολὺ ὠφέλιμον. Ἐὰν δὲ ὁ φονευθεὶς ἦτο ἕξοχος ἀνὴρ, προσενεγκὼν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν Πατρίδα, τότε ἐννοοῦμεν βεβαίως ὅτι ἡ ἐκ τοῦ φόνου βλάβη εἶναι μεγίστη.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα βεβαίως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ φόνος εἶναι ἐν ἐκ τῶν μεγίστων ἐγκλημάτων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολιτεία τιμωρεῖ αὐστηρότατα τὸν φονεά, εἴτε ἀμέσως οὗτος φονεύει εἴτε γίνεται ἐκ προμελέτης αἷτιος φόνου διαπραχθέντος ὑπὸ ἄλλου.

Ἐπάρχουν ὅμως περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ φόνος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐγκλημα, ἐτομένως ὁ φονεὺς δὲν φέρει εὐθύνην. Οἷον ἐὰν τις φονεύσῃ ἀκουσίως ἢ ἐν μέθῃ εὐρισκόμενος ἢ ὅταν εἶναι ἐν καταστάσει παραρροσύνης, ἢ τέλος ὅταν φονεύῃ τις ὑπερασπιζόμενος τὴν κινδυνεύουσαν ζωὴν του.

Ἐπάρχουν καὶ ἄλλαι ἐπίσης; περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ φόνος

(2) Ψαλμ. μα' 9.

(3) Αὐτόθι εἰς' 47,

(4) Πραξ. εἰς' 28.

ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῆς πολιτείας κατ' ἀνοχήν. Οἷον ὁ φόνος ληστοῦ ἢ κακούργου (1), ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλεται νὰ γίνη, διότι ἀπαλλάττει τὴν κοινωνίαν ἀπὸ μιαν μάστιγα. Ἐπίσης ὁ φόνος ἐν πολέμῳ ὑπὲρ Πατρίδος, διότι φονεύεται ἐχθρὸς, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ τὰ πολυτιμότερα ἀγαθὰ πάντων τῶν πολιτῶν.

Ὁ Κύριος ἡμῶν συμπληρῶν τὴν ἕκτην ἐντολὴν μᾶς διδάσκει ὅτι ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ φονεύωμεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν καὶ τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν φόνον. Κυριώτατον δὲ αἷτιον εἶναι ἡ ὀργή, ὑπὸ τῆς ὁποίας παρασυρόμενος ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ὑβρίσῃ ἢ νὰ κακοποιήσῃ τὸν πλησίον του. (2)

Β') Καθῆκον τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον.

Μετὰ τὴν ζωὴν πολυτιμότερον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ τιμὴ εἴτε ἰατομικὴ εἴτε ἡ οἰκογενειακὴ. Ἡ τιμὴ λέγεται ἀπλῶς καὶ ὄνομα· ὥστε, ὅταν λέγωμεν τὸ ὄνομα τοῦ πλησίον, ἐννοοῦμεν τὴν τιμὴν του. Ἡ ἀγία Γραφή λέγει ρητῶς· «Ἄξιωτέρον ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πάλυς. (3) Ἐλλαχοῦ δὲ μᾶς συμβουλεύει· «Φρόντισον περὶ ὀνόματος, αὐτὸ γάρ σοι διαμένει ἢ χίλιοι μεγάλοι θησαυροὶ χρυσοῦ». (4)

Καὶ τῷ ὄντι· διότι ὅσον πλούσιος καὶ ἂν εἶναι τις, ὅσον μέγας, ὅσον ἰσχυρὸς, ἄνευ τιμῆς εἶναι μηδέν. Διὰ τοῦτο ἐὰν πραγματικῶς ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον μας, ἔχομεν καθῆκον ἱερὸν ὄχι μόνον νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶσαν πρᾶξιν ἢ πάντα λόγον, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ προσβάλλῃ τὴν τιμὴν του, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθῶμεν νὰ ὑπεραιπίζωμεν αὐτὸν ἐναντίον πάσης ἀδίκου προσβολῆς.

Ἰδίως προσβάλλεται ἡ τιμὴ τοῦ πλησίον διὰ τῆς κακολογίας καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς συκοφαντίας. Ἡ συκοφαντία εἶναι ψευ-

(1) Ρωμ. ιγ' 4. Πρβλ. Ματθ. κατ' 52. Γεν. θ' 6. Ἀποκ. ιγ' 10.

(2) Ματθ. ε' 23.

(3) Παροιμ. κβ' 1.

(4) Σειρ. μα' 12.

θῆς κατηγορία, ἡ ὁποία γίνεται ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κατηγορουμένου, προέρχεται δὲ ἢ ἐκ φθόνου ἢ ἐκ συμφέροντος καὶ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς τιμῆς τοῦ πλησίον. Ὁ *συκοφάντης* πολὺ δικάως χαρακτηρίζεται ὡς ἐν ἐκ τῶν ἀγριωτέρων θηρίων τῆς κωνωνίας· διότι δύναται νὰ καταστρέψῃ ὀλοκλήρους οἴκους.

Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα σώφρονες καὶ ἀγνοί ὄχι μόνον εἰς τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πράξεις μας καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς διαλογισμοὺς μας.

Γ'. Καθῆκον τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὴν περιουσίαν τοῦ πλησίον.

Τρίτον πολυτιμότερον ἀγαθὸν μετὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν εἶναι ἡ *περιουσία* τοῦ πλησίον, ἡ ὁποία συντελεῖ μεγάλως πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπόκτησις αὐτῆς ἐπιβάλλεται εἰς πάντα ἄνθρωπον ὡς σπουδαῖον καθῆκον.

Πρέπει ὅμως ἡ ἀπόκτησις τῆς περιουσίας νὰ γίνεται συμφῶνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ νομίμως καὶ δικάως, ἄνευ βλάβης τοῦ πλησίον. Τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν περιουσίαν τοῦ πλησίον ἐπιβάλλουν δύο ἐντολαί: ἡ ὀγδόη, ἡ ὁποία λέγει ρητῶς· νὰ μὴ κλέπτῃς ὅ,τι ἀνήκει εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ ἡ δεκάτη, ἡ ὁποία μᾶλλον ἀπαγορεύει καὶ ἀπλῶς νὰ ἐτιθυμῶμεν νὰ ἀποκτήσωμεν μὲ παράνομα μέσα ξένα πράγματα.

Ὅστις λοιπὸν ἀφαιρῇ κρυφίως ξένα πράγματα λέγομεν ὅτι κλέπτει καὶ ὀνομάζεται κλέπτης. Ἐπίσης κλέπτης εἶναι καὶ ὅστις ἐξαπατᾷ τὸν πλησίον του μεταχειριζόμενος ἑλληπῆ μέτρα ἢ σταθμὰ ἢ νοθεύων τὰ προϊόντα του ἢ ἀποφεύγων νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους εἰς τὸ δημόσιον.

Εἰς τὴν κλοπὴν ὀδηγοῦν ἡ ὀκνηρία, ἡ πλεονεξία, ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ ἀσωτεία. Ὁ ὀκνηρὸς, ἐπειδὴ ἀποφεύγει τὴν ἐργασίαν, ἢ ζῆ εἰς βίβρος τῶν ἄλλων καὶ ἐξουτελιζεται ἢ καταφεύγει εὐκόλως εἰς τὴν κλοπὴν, διὰ νὰ ζήσῃ. Ἐπίσης ὁ πλεονέκτης, διὰ νὰ κερδίσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα, καταφεύγει εἰς μέσα δό-

λια καὶ ἀπατηλά, οἷον νοθεΐας κλπ., διὰ τοῦτο λέγεται καὶ *αἰσχροκερδής*. Ὁ *φιλάργυρος*, ἐκμεταλλευόμενος τὴν κατεπεΐγουσαν ἀνάγκην τοῦ πλησίον του, δανείζει μὲ τόκον πολὺ ὑψηλὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως ζημιώνει ὑπερμέτρως τὸν πλησίον του. Τέλος ὁ *ἄσωτος*, ἐπειδὴ σπαταλᾷ τὰ χρήματά του εἰς περιττὰ ἔξοδα (1) μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς περιουσίας του εὐκόλως καταφεύγει διὰ διαφορῶν *μέσων* εἰς τὸν σφετερισμὸν τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον.

Διὰ τοὺς κλέπτας καὶ ἐν γένει διὰ τοὺς σφετεριζομένους ξένην περιουσίαν ὑπάρχουν τὰ δικαστήρια καὶ αἱ φυλακαί, τὸ δὲ τέλος τῆς ζωῆς των εἶναι *ἐλεεινόν*. Ἀλλὰ καὶ ἡ *περιουσία*, τὴν ὁποίαν μὲ τοιαῦτα μέσα ἀποκτοῦν, δὲν εἶναι καθόλου *ἀσφαλής*, διότι εἶναι περιουσία κατηραμένη ἀπὸ τὸν Θεόν (2).

Ἐκείνη δὲ ἡ περιουσία *εὐλογεῖται* ἀπὸ τὸν Θεόν, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανὸς ἀποκτᾷ *ἐντίμως*, μὲ τὸν *ἰδρῶτα τοῦ προσώπου* του, καὶ μεταχειρίζεται ὄχι μόνον δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλὰ καὶ δι' εὐσεργετικοὺς σκοποὺς.

§ 32. Καθῆκόν τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς ἑαυτόν.

Ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτόν του εἶναι *τόσον φυσική* (3), ὥστε ὁ Κύριος ἡμῶν δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν ἐπιβάλῃ ρητῶ; ὡς καθῆκον, ἀλλὰ περιορίζεται λέγων: ἀγάπα τὸν πλησίον σου, καθὼ; (δηλαδὴ ἀγαπᾷ;) τὸν ἑαυτόν σου. Ἐκ φύσεως λοιπὸν ἕκαστος Χριστιανὸς ἔχει *στοιχειῶδες καθῆκον* νὰ ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτόν του, ἡ δὲ ἀγάπη του πρέπει νὰ εἶναι ἐστραμμένη εἰς τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἔχει, δηλαδὴ τὴν *ζωήν*, τὴν *τιμὴν* καὶ τὴν *περιουσίαν* του.

α'. Ὡς πρὸς τὴν ζωὴν παρατηροῦμεν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ἐκ *σώματος* καὶ *ψυχῆς*, ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ

(1) Πρβλ. τὸ τοῦ Ἰσοκράτους: «Δαπανῶν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ ὀλίγος ἔσει ἐφ' ἃ δεῖ».

(2) Πρβλ. τὸ τοῦ Σόλωνος: «Χρήματα ἰμέριω (=πολὺ ἐπιθυμῶ) μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι (=νὰ ἀποκτῆσω) οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἤλθε Δίκη (=τιμωρία παρὰ Θεοῦ).

(3) Ἐφεσ. ε' 39.

φροντίζει και περι τῶν δύο τούτων συστατικῶν. Τότε δὲ λέγομεν ὅτι φροντίζει περι τοῦ σώματος και τῆς ψυχῆς, ὅταν ἀποφύγη μὲν πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς βλάβην αὐτῶν, μεταχειρίζεται δὲ πᾶν μέσον νόμιμον και δίκαιον πρὸς συντήρησιν και ἀνάπτυξιν των.

Διὰ τῆς ὑγιεινῆς, τῆς σωμαστικῆς και τῆς ἐγκρατικῆς ἀναπτύσσομεν και ἰσχυροποιοῦμεν τὸ σῶμά μας. Τούναντιον ὅταν παραμελῶμεν τοὺς κανόνους τῆς ὑγιεινῆς, ὅταν δὲν γυμνάζωμεν τὸ σῶμα μας, ὅταν δὲν εἴμεθα ἐγκρατεῖς, ἀλλὰ λαίμαργοι, φθειρομεν τὸ σῶμά μας και καταστρέφομεν τὴν ζωὴν μας.

Διὰ τῆς φιλομαθείας, τῆς φιλεργίας, τῆς καλῆς ἀνατροφῆς και τῆς συνναστροφῆς μὲ ἀνθρώπους ἐναρέτους ἀναπτύσσομεν και μορφώνομεν τὴν ψυχὴν μας. Τούναντιον διὰ τῆς ὀκνηρίας, τῆς κακῆς ἀνατροφῆς και διὰ τῆς συνναστροφῆς μὲ ἀνθρώπους κακοὺς βλάπτομεν μεγάλως τὴν ψυχὴν μας, γινόμεθα ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν κοινωνίαν και παροργίζομεν τὸν Θεόν.

Τὴν ζωὴν του καταστρέφει ἀποτόμως ὁ Χριστιανός, ὅστις αὐτοκτονεῖ. Εἰς τὴν αὐτοκτονίαν ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀσωτεία και ἡ ἔλλειψις πίστεως εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐν περιπτώσει δυστυχήματος ὁ ἄσωτος ἢ ὁ μὴ ἔχων πίστιν εἰς τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ποῦ νὰ στηριχθῇ, κυριεῖται ὑπὸ τῆς ἀπελπισίας και αὐτοκτονεῖ. Εἶναι δὲ ἡ αὐτοκτονία φοβερὸν ἔγκλημα και διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει πᾶσαν ἐπικήδειον τιμὴν εἰς τοὺς αὐτοκτονοῦντας.

Τὴν ζωὴν ἔχομεν καθῆκον νὰ θυσιάζωμεν, ὅταν ἀγωνιζώμεθα ὑπὲρ Πίστεως και Πατρίδος. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ἡ θυσία τῆς ζωῆς καλεῖται ἠρωτισμός, ὁ δὲ οὕτως ἀποθνήσκων ἐν μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ τιμᾶται ὡς μάρτυς, ἐν δὲ τῇ Πατρίδι ὡς ἥρωσ.

β'. Ὁ Χριστιανός ὀφείλει μετὰ τὴν ζωὴν νὰ ἀγαπᾷ και τὴν τιμὴν του, δηλαδὴ τὸ καλὸν του ὄνομα, τὴν ὑπόληψιν του. Ὅστις ἀγαπᾷ τὴν τιμὴν του ὀνομάζεται φιλότιμος, ἡ δὲ ἀγάπη τῆς τιμῆς λέγεται φιλοτιμία.

Ὁ φιλότιμος φροντίζει πολὺ διὰ τὴν τιμὴν του, δηλαδὴ ποτὲ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ εἴπῃ λόγον τινὰ προσ-

βλητικὸν ἢ νὰ πράξῃ πράξιν τινα κακὴν εἰς τὸν πλησίον του. Τοῦναντίον προσέχει πολὺ καὶ σκέπτεται πολὺ, πρὶν εἶπῃ λόγον τινα ἢ πρὶν πράξῃ πράξιν τινα. Ἐὰν δέ ποιεὶ συμβῆ καὶ πταισῆ ὡς ἄνθρωπος, αἰσθάνεται πολὺ τὸ πταισμά του, μετανοεῖ δι' αὐτὸ καὶ ζητεῖ συγχώρησιν.

Τοιουτοτρόπως ὅλοι οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις τοῦ φιλοτίμου ἀποβλέπουν εἰς τὸ καλὸν καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Διὰ τοῦτο τὸν φιλότιμον ἄνθρωπον ἀγαποῦν πολὺ ὄχι μόνον οἱ οἰκειοὶ του, ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ κοινωνία.

γ'. Πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ καθόλου πρὸς ζωὴν σύμφωνον μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστιανὸς ἔχει ἀνάγκην περιοσίας. Διὰ τὸ ὕτο πολὺ δικαίως ἢ περιοσία ἐλέγετο ὑπὸ τῶν προγόνων μας οὐσία, ἐπειδὴ συντελεῖ εἰς τὴν ὑπαρξίν ἡμῶν, καὶ βίος, διότι ἄνευ αὐτῆς ὁ βίος εἶναι ἀβίωτος.

Ἐκαστος λοιπὸν Χριστιανὸς ἔχει καθήκον νὰ ἀποκτῇ περιοσίαν ἢ τὴν κεκτημένην νὰ διαφυλάττῃ. Εἰς ἀπόκτησιν τῆς περιοσίας συντελοῦν κυρίως δύο τινά: πρῶτον ἡ ἐργασία, ἢ ὅποια πρέπει νὰ εἶναι ἐντιμος, ἀξιοπρεπὴς καὶ χωρὶς νὰ μᾶς καταπορῆ· δεύτερον ἡ οἰκονομία, ὅταν δηλαδὴ δὲν ἐξοδεύωμεν ὅσα χρήματα κερδίζομεν, ἀλλὰ μέρος αὐτῶν ἀποταμιεύωμεν. Πρέπει δὲ ἡ οἰκονομία νὰ γίνεταί ἐν μέτρῳ, διότι ἄλλως μεταβάλλεται εἰς φιλαργυρίαν.

Πρὸς διατήρησιν δὲ τῆς περιοσίας πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ ὁ Χριστιανὸς τὴν ἀργίαν καὶ τὴν ἀσωτίαν· διότι διὰ μὲν τῆς ἀργίας, ἐπειδὴ ἐξοδεύει ὅσα ἔχει πρὸς συντήρησίν του καὶ δὲν τὰ ἀντικαθιστῇ διὰ τῆς ἐργασίας, περιέρχεται ταχέως εἰς τὴν ἔνδειαν (1)· διὰ δὲ τῆς ἀσωτίας ὄχι μόνον χάνει τὴν περιοσίαν του, ἀλλὰ καὶ καταστρέφει τὴν ὑγίαν του.

(1) Πρὸβλ. τὸ λαϊκὸν λόγιον: «ὅταν παίρνης καὶ δὲν βάνης, γρήγορα τὸν πάτον φθάνεις».

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Ὑπουργ. ἔγκρισις τῆς Ὁρθοδ. Χριστιαν. Κατηχήσεως	2
Ὁρθοδόξου Χριστιαν Κατηχήσεως εἰσαγωγή § 1. Περὶ θρησκείας καθόλου	3
§ 2. Περὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.	4
§ 3. Διαίρεσις τῆς Ὁρθοδόξου Χριστ. Κατηχήσεως .	4
§ 4. Πηγαι τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας	4
§ 5. Περὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς	4—5
§ 6. Περὶ τῶν βιβλίων τῆς Π.Δ.	6—7
§ 7. Περὶ τῶν βιβλίων τῆς Κ. Α.	7—8
§ 8. Περὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως	8—9

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

§ 9. Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως	10—11
§ 10. Ἀνάπτυξις τοῦ ἀ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.	
§ 11. Περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ .	11—13
§ 12. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος	13—14
§ 13. Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καθόλου. . .	15
§ 14. Περὶ τοῦ δραστοῦ ἢ φυσικοῦ κόσμου	15—16
§ 15. Περὶ τοῦ ἀοράτου ἢ πνευματικοῦ κόσμου . . .	16—18
§ 16. Δοκιμασία καὶ πτώσις τῶν πρωτοπλάστων . . .	18—19
§ 17. Ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων	19—20
§ 18. Περὶ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ καθόλου.	20—21
§ 19. Ἡ ἰδιαιτέρα πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου	21—23
§ 20. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ .	23—24

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

§ 21. Ἀνάπτυξις τοῦ β' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου. Περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	Σελ. 24—25
§ 22. Ἀνάπτυξις τοῦ γ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου. Περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ θελήσεων.	25—26
§ 23. Μέσα, δι' ὧν ἐξεπλήρωσεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἔργον του ἐπὶ τῆς γῆς.	27
Α'. Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	27—29
Β'. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	29—30
§ 24. Ἀνάπτυξις τοῦ ε', στ' καὶ ζ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου	30—32
§ 25. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος	32—33
§ 26. Περὶ Ἐκκλησίας	33—35
§ 27. Ἰδιότητες τῆς Ἐκκλησίας.	35
§ 28. Αἰρέσεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ.	35—37
§ 29. Διαιρέσεις τῆς Ἐκκλησίας	37—38
§ 30. Περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας	38—39
§ 31. Περὶ μυστηρίων.	39—40
§ 32. Περὶ τοῦ βαπτίσματος	40—42
§ 33. Περὶ τοῦ χρίσματος.	42—43
§ 34. Περὶ τῆς μετανοίας ἢ ἐξομολογήσεως	43—44
§ 35. Περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας	45—46
§ 36. Περὶ τοῦ εὐχελαίου	46—47
§ 37. Περὶ τοῦ γάμου.	47—48
§ 38. Περὶ τῆς ἱερωσύνης.	48—50
§ 39. Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.	
§ 40. Αἱ κυριώτεραι δογματικαὶ διαφοραὶ τῆς δυτικῆς καὶ διαμαρτυρομένης ἐκκλησίας	52—55

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΗΘΙΚΟΝ

	Σελ.
§ 41. Περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ	56—57
Α' Καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν Θεόν. . .	
§ 42. Περὶ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν	57—58
§ 43. Περὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν	58—59
§ 44. Περὶ ἐλπίδος πρὸς τὸν Θεόν	59
§ 45. Περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας καὶ ἰδίως περὶ προσευχῆς	60—61
§ 46. Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς	61—64
§ 47. Περὶ ἐσοτῶν	64—65
§ 48. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ.	65—66
Β'. Καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν πλησίον	
§ 49. Περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον	67
§ 50. Περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς γονεῖς	68—70
§ 51. Καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πλη- σίον	70
α') Καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον	70—72
β') Καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον	72—73
γ') Καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὴν περιουσίαν τοῦ πλησίον	73—74
§ 52. Καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς ἑαυτόν.	74—76.

Demetriade

o ~~h~~
~~h~~

Domitriades ^{plm}

